

ตอนที่ ๓

การพัฒนาศิลปะวัฒนธรรมสมัยพระบาท
สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ความมุ่งหมาย

การศึกษาบทเรียนตอนที่ 3 มีความมุ่งหมายดังนี้

1. เพื่อให้ทราบสถานการณ์บ้านเมืองและสภาพสังคมในช่วงเวลาที่เริ่มก่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์
2. เพื่อให้เห็นแรงบันดาลใจและความจำเป็นประการต่าง ๆ ในการพัฒนาประเทศในครั้งนี้
3. เพื่อให้ทราบว่าในสมัยรัชกาลที่ 1 มีงานพัฒนาด้านใดบ้าง และการพัฒนาส่งเสริมแต่ละด้านมีกรรมวิธีที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์บ้านเมืองอย่างไร
4. เพื่อศึกษาภาระและภาระนักการรัฐมนตรีสมัยรัชกาลที่ 1
5. เพื่อศึกษาเรื่องการถ่ายทอดภาระนักการรัฐมนตรีต่างชาติเป็นภาระนักการรัฐมนตรีไทยในสมัยนั้น และศึกษาลักษณะของภาระนักการรัฐมนตรีต่างชาติที่ได้รับมาเป็นภาระนักการรัฐมนตรีไทย ศึกษาอิทธิพลของภาระนักการรัฐมนตรีต่างชาติที่มีต่อภาระนักการรัฐมนตรีไทย
6. เพื่อให้เกิดความคิดเหตุผลสำหรับวิเคราะห์งานภาระนักการรัฐมนตรีโดยทั่วไป โดยเฉพาะให้เกิดทัศนะว่างานภาระนักการรัฐมนตรีมีความสัมพันธ์กับสภาพสังคมในสมัยที่แต่ง

วิธีศึกษา

ให้นักศึกษาอ่านบทเรียนตอนที่ 3 เป็นแนวทางเพื่อให้เกิดแนวคิดใหม่ของตนเอง ขอ y ข้อความสำคัญและแนวคิดที่ปรากฏในบทเรียนนี้ เป็นเพียงแนวคิดแนวหนึ่งเท่านั้น นักศึกษาไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยทั้งหมด อาจมีข้อแยกแยะหรือส่วนเพิ่มเติมได้เสมอ จะนั้นวิธีศึกษาที่ถูกต้องคือ ต้องอ่านเพื่อคิด ไม่ใช่อ่านเพื่อจำ

ให้อ่านหนังสือต่อไปนี้ประกอบด้วย คือ

1. “พระบุพย์ยอดพิava ทรงปรับปรุงบ้านเมือง” บทพระนิพนธ์กรมหมื่นพิทยลาภ พฤฒิยาลงกรณ์
2. นิราศรบพม่าที่ท่าจินแดง (มีในภาคผนวกท้ายหนังสือเล่มนี้)
3. เพลงยาวเสด็จไปตีเมืองพม่า (มีในภาคผนวกท้ายหนังสือเล่มนี้)
4. สมบัติอมรินทร์คำกลอน (มีในภาคผนวกท้ายหนังสือเล่มนี้)
5. ก้ากีคำกลอน บทประพันธ์ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน)
6. บทละครเรื่องรามเกียรติ ฉบับรัชกาลที่ 1 อ่านน้อย 1 ตอน

พระราชนมายุสบกุลสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ประสูติเมื่อวันพุธ แรม 5 ค่ำ เดือน 4 ปีมะโรง ตรงกับวันที่ 20 มีนาคม 2279 ในแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พระราชนิรดิษฐ์ ทรงพินิจอักษร (ทองดี) ดังนั้นเรื่องอยู่ในกำแพงพระนครตอนเหนือป้อมเพชรใกล้วัดสุวรรณาราม อำเภอพระนครศรีอยุธยาในปัจจุบัน

เมื่อพระชนมายุสบกุลสมบกุล ได้เสด็จออกผนวช ณ วัดมหาธาตุลายเป็นเวลา 1 พรรษา แล้วเข้ารับราชการเป็นมหาดเล็กหลวงในสมเด็จพระเจ้าอุทุมพร ทรงวิวาห์กับ “นาค” ธิดาใน พระกุล เศรษฐี ตำบลอัมพวา เมืองสมุทรสาคร

พระชนมายุได้ 25 พรรษา ในรัชกาลพระที่นั่งสุริยามรินทร์ได้ทรงเลื่อนยศเป็นหลวง ยกกระปัตร¹ ประจำเมืองราชบุรี

เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าแล้ว ได้เสด็จเข้ามารับราชการกับสมเด็จพระเจ้ากรุง ชนบุรี ขณะนั้นมีพระชนมายุได้ 32 พรรษา ได้รับพระราชทานตำแหน่งเป็นพระราชนิรดิษฐ์ใน กรมพระดำเนิน

ระหว่างที่รับราชการในกรุงชนบุรี พระองค์ทรงมีภาระทางศึกษาและอบรมตลอดเวลา เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย โปรดให้เป็นแม่ทัพไปทำสงครามครั้งสำคัญ ๆ ถึง 10 ครั้ง ประสบ ชัยชนะตลอดมาจนทรงได้รับพระราชทานยศที่ พระอภัยรณฤทธิ์ พระยาเมืองราช เจ้าพระยาจักรี และสมเด็จเจ้าพระยาเมืองหาดใหญ่ศรีษะศักดิ์ ตามลำดับ

เมื่อกรุงชนบุรีเกิดลาจลในปี พ.ศ. 2325 มุขอمامดย์ราชมนตรีและประชาชนได้ พร้อมใจกันกราบถูลเชิญเสด็จขึ้นองค์กราชสมบัติ เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2325 ในระหว่างที่ทรง ครองราชสมบัติตอยู่นั้นทรงทำศึกสงครามเกือบตลอดรัชสมัยและทรงปราบปรามข้าศึกศัตรูได้ อย่างร้าบคาน เมื่อ พ.ศ. 2345 ก่อนสิ้นรัชกาลประมาณ 8 ปี

เสด็จสวรรคตเมื่อ พ.ศ. 2352 พระชนมายุได้ 74 พรรษา

ในรัชสมัยของพระองค์เป็นช่วงเวลาของการสร้างสรรค์อย่างแท้จริง นอกจากจะทรงวาง รากฐานความเจริญทางวัฒนธรรมได้แก่ อาคาร บ้านเมือง คุคลอง กำแพง ป้อมและพระราชวังแล้ว ยังทรงฟื้นฟูศิลปะวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ ควบคู่กันไปด้วย ในช่วงเวลาเพียง 20 ปีเศษเท่านั้น กรุง รัตนโกสินทร์ก็เป็นเมืองหลวงที่เจริญรุ่งเรืองโดยสมบูรณ์

แรงบันดาลใจและความจำเป็นในการฟื้นฟูศิลปะวัฒนธรรม

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงเห็นความจำเป็นที่ต้องขยายพระ นครมาตั้งที่ฝั่งตะวันออก ด้วยทรงเล็งเห็นการณ์ไกลในการขยายตัวของอาณาจักรที่ตามความ

¹ยกกระปัตร เป็นตำแหน่งข้าราชการครั้งโบราณสั่งกัดกระทรวงรัง มีหน้าที่ออกไปประจำอยู่ตามท้องเมือง เพื่อสอดส่องตรวจสอบดี ทำหน้าที่คล้ายกับอัยการในปัจจุบัน

เจริญของบ้านเมือง การก่อตั้งพระนครใหม่เป็นงานใหญ่มาก แต่พระองค์มีได้ทรงท้อถอย ทรงมุ่งมั่นที่จะสร้างพระนครให้ใหญ่โตสวยงาม เทียบเท่ากรุงศรีอยุธยาที่ถูกทำลายไปแล้ว

การที่คนในสมัยนั้นต่างกล่าวขวัญถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาว่า “ครั้งบ้านเมืองดี” ย่อมเป็นแรงบันดาลใจให้พระเจ้าอยู่หัว บุนนาคผู้ใหญ่ ช่างและผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานก่อสร้างพระนครพยายามอย่างสุดความสามารถที่จะลอกเลียนความเจริญด้านศิลปะและการก่อสร้างจากกรุงเก่าให้ได้ใกล้เคียงมากที่สุด อีกประการหนึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงพระหนักดีว่าในช่วงเวลา 15 ปีสมัยชนบุรีนั้น บ้านเมืองกำลังประสบเคราะห์กรรมอย่างหนัก เกิดความยุ่งเหงิงทั้งภายในนอกและภายนอกเป็นการยากยิ่งที่สมเด็จพระเจ้ากรุงชนบุรีจะทรงฟื้นฟูศิลปะวัฒนธรรมได้เต็มที่ แต่ถึงกระนั้นก็ยังทรงพยายามประคับประคองให้คงอยู่ ศิลปะวัฒนธรรมบางอย่างได้ทรงริเริ่มไว้บ้างแล้วในแผ่นดินชนบุรีย่อมสะท烁ที่จะทรงส่งเสริมต่อเนื่องไป

เหตุผลที่น่าคิดประการหนึ่งคือคนไทยที่เกิดทันสมัยพม่าครั้งกรุงศรีอยุธยาต่างเกลียดชังพม่ามากที่สุด ดังปรากฏในวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น นิราศไทยรับพม่าที่ทำดินแดง และนิราศไปรับพม่า กล่าวถึงพม่าด้วยความเคียดแค้นอย่างยิ่ง เมื่อมีโอกาสที่คนไทยตั้งตัวได้จนถึงสร้างพระนครใหม่เช่นนี้ย่อมต้องมีแรงจูงใจมุนานที่สร้างให้ใหญ่ให้พม่าดูหมิ่นได้อีกด้อไป

พระราชกรณียกิจในการก่อสร้างพระนครและฟื้นฟูศิลปะวัฒนธรรมในสมัยรัชกาลที่ 1 หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “แผ่นดินดัน” สำเร็จชุดหน้าไปอย่างรวดเร็วด้วยแรงใจของคนไทยทั้งชาติและพระป焦急สามารถของพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีพระราชนิสัยเอ้าจริงเอ้าจังและทรงเป็นเจ้าระเบียบ¹

งานฟื้นฟูศิลปะและวัฒนธรรมที่เด่น ๆ มีดังนี้

การศึกษา

ศาสสนานับเป็นสิ่งแรกที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงปรับปรุงแก้ไขทั้งนี้ เพราะพระพุทธศาสนาได้ทรงโปรดให้การเรียนการสอนในจากการเสียกรุงและขาดพระบรมราชูปถัมภ์ แม้ว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงชนบุรีได้ทรงพยายามฟื้นฟูเป็นอันมาก แต่การฟื้นฟูของพระองค์ทรงทำไปอย่างแบลก ๆ ตามความนิยมของสมัยและสังคมที่เชื่อถือไสยศาสตร์เป็นข้อใหญ่²

รัชกาลที่ 1 ทรงโปรดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎก (นับเป็นครั้งที่ 2 ในแผ่นดินไทย ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2020 พระเจ้าติโลกราชโปรดให้สังคายนาที่เชียงใหม่) ค่าใช้จ่ายในการสังคายนาครั้งนี้โปรดเกล้าฯ ให้จ่ายจากพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ เมื่อสังคายนาเสร็จแล้วปรากฏมีข้อความคลาดเคลื่อนเป็นอันมาก จึงโปรดเกล้าฯ ให้ชำระใหม่อีกรั้งหนึ่งเมื่อ พ.ศ. 2331 ในการชำระครั้งหลังนี้ใช้เวลา 6 เดือน โดยมีพระราชนัดร์สิริจัจการทำสังคายนา ณ วัดนิพพาราม

¹พิทยาลักษณ์มิยากร, กรมหมื่นพระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงฟื้นฟูวัฒนธรรม หน้า 5

² เลมเดิม หน้า 13

(วัดมหาธาตุ) ซึ่งพระราชทานนามใหม่ในโอกาสนั้นว่า “วัดพระศรีสรรเพชญ์าราม” ทรงบริจาคพระราชทรัพย์แจกจ่าย เกณฑ์พระราชวงศ์ข้าราชการฝ่ายหน้า ฝ่ายใน ให้ทำสำรับความหวาน ถวายพระสงฆ์ที่มาชาระพระไตรปิฎกทั้งเข้าเพล เวลาละ 436 สำรับ¹

การชาระครั้งนี้ได้โปรดให้แบ่งพระสงฆ์เป็น 4 กอง 3 กองแรกชาระความในพระไตรปิฎกทั้ง 3 หมวด คือ พระวินัยปิฎก พระสูตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก ส่วนกองสุดท้ายให้ชาระพระสักทกาวิสส คือชาระศพทั้งหมดและชื่อเรียงในพระพุทธศาสนา

โปรดฯ ให้จารพระไตรปิฎกในบ้านผูกเป็นคัมภีร์ปิดทองทึบทั้งหน้าและหลัง เก็บไว้ที่ห้องพระมณฑียธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ได้มีการพิมพ์เป็นเล่มหนังสือในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ และพระบาทสมเด็จพระปกาเกล้าฯ ใน การพิมพ์ทั้งสองครั้งนี้ ได้สอบถามเที่ยบเคียงกับพระไตรปิฎกของต่างประเทศด้วย

กฎหมาย

มีพระราชดำริเกี่ยวกับเรื่องการชาระกฎหมายว่า ฝ่ายพุทธจักร์ได้โปรดฯ ให้ชาระพระไตรปิฎกไว้เป็นหลักเป็นพุทธการกธรรมกองการกุศลอันประเสริฐแล้วและข้างฝ่ายอาณาจักรกฎหมายยังพ้นเพื่อนวิปริติผิดต่างกันไปเป็นอันมาก จึงโปรดให้มีกรรมการชาระกฎหมายดุจได้ชาระพระไตรปิฎกให้มีหลักดุจกัน²

ปรากฏข้อความ ในพระราชกำหนดที่ 28 ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 “ได้อ้างพระราชดำรัสของพระเจ้าอยู่หัวว่า “พระราชกำหนดบทพระอัยการสำหรับแผ่นดินกษัตริย์มีมาหลายต่อ ๆ มาจะนับคณามีได้ ครั้นกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าข้าศึก พระธรรมศาสตร์ (คัมภีร์กฎหมาย) ราชศาสตร์ (กฎหมายที่พระมหาชนกชัต里的ทรงกำหนดตามธรรมศาสตร์) บทพระอัยการจะจัดระจายหายเก้าส่วนสิบส่วนเมื่อยุสักส่วนหนึ่ง ให้สิบหา辱หาราชครูพระไกรสีหุ่นออกราชการผู้เฒ่า” การชาระกฎหมายครั้งนั้นจึงประกอบด้วยผู้รอบรู้กฎหมายทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ ปรับปรุงตัวบทกฎหมายขึ้นใหม่จากประมวลกฎหมายที่ใช้สืบทอดกันมาแต่ครั้งโบราณให้สอดคล้องและเหมาะสมสมกับสังคมไทยในสมัยนั้น

เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงเคยดำรงตำแหน่งยกกระเบื้อง มีหน้าที่สอดส่องตรวจสอบคดีคดลัยตำแหน่งอัยการในปัจจุบัน เป็นเหตุให้พระองค์ทรงมีโอกาสศึกษาและคุยกับสิ่งงานด้านกฎหมาย กับทั้งในหน้าที่ราชการครั้งกรุงธนบุรี ทรงว่าราชการที่พระสมุหนายก เป็นตำแหน่งสูงสุดฝ่ายพลเรือน มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับพระราชกำหนดกฎหมายและหลักปฏิบัติราชการโดยตรง ทำให้พระองค์ทรงมีความรอบรู้และสนพระทัยด้านกฎหมาย การชาระกฎหมายในครั้งนั้นจึงสำเร็จด้วยพระปริชาสามารถและความสนพระทัยอย่างแท้จริง

¹ เล่มเดิม หน้า 15

² เล่มเดิม หน้า 39

การซ้ำร่างกฎหมายกราฟทำเมื่อ พ.ศ. 2347 ใช้เวลาซ้ำร่าง 11 เดือน เสร็จแล้วให้อ้าลักษณ์ ชุมไร 3 ฉบับ เก็บไว้ที่ศาลหลวงสำหรับลูกขุนพิจารณาตัดสินความชอบบันหนึ่ง เก็บไว้ที่หอหลวง ฉบับหนึ่ง และเก็บไว้ห้องเครื่องเป็นฉบับข้างพระที่อึกฉบับหนึ่ง ทั้งสามฉบับประทับตราพระราชนี้ที่ ตราพระราชนี้ และตราบัวแก้ว ถือการประทับตราทั้งสามนี้เป็นเครื่องหมายสำคัญ¹ ดังปรากฏข้อความในกฎหมายฉบับนี้ว่า

“ปิดตราพระราชนี้ พระราชนี้ และบัวแก้ว ทุกเล่มเป็นสำคัญ ออกราพิกษา กิจคดีได้ดี ลูกขุนทั้งปวงไม่เห็นปิดตรา พระราชนี้ พระราชนี้ บัวแก้ว สามดวง นี้อย่าให้เชื้อฟังเป็นอันขาดที่เดียว”

กฎหมายฉบับนี้เรียกว่าโดยทั่วไปว่า “กฎหมายตราสามดวง” เป็นหนังสือขนาดยาวมาก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้จัดพิมพ์เป็นเล่มมีความยาวถึง 1,637 หน้า

กฎหมายตราสามดวงมีคุณประโยชน์อย่างมากแก่นักศึกษาอักษรศาสตร์ โบราณคดี และนิติศาสตร์ เพราะได้บรรจุความรู้ทางขั้นบันธรรມเนียมประเพณี คติธรรมและนิติธรรมสมัยโบราณไว้อย่างละเอียดมากกว่ารถ รถกรรมฉบับใด

ศิลปกรรม

ด้วยพระสดีปัญญาอันหยั่งรู้และรอบคอบของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ พระองค์พยายามทำศึกสองครั้งให้ห่างไกลจากพระนครทุกคราวไป ทรงจัดทัพใหญ่ออกไปรับศึกมาถึงหัวเมืองชายแดนทุกครั้ง จึงเป็นเหตุให้ข้าราชการ นักประชัญช่า มีมือ และศิลปินได้มีโอกาสปฏิบัติราชการ ก่อสร้างพระราชทานหุบຽงศิลปะวัฒนธรรมได้เต็มที่ ไม่กระทบกระเทือนจากภัยสงครามแม้แต่น้อย ศิลปกรรมทุกอย่างที่ทรงส่งเสริมให้มีขึ้นในครั้งนั้น จึงเป็นศิลปกรรมที่มีคุณค่ายิ่ง

แผ่นดินที่ 1 ทรงอุปการะการซ่างตามแบบโบราณสมัยกรุงเก่าทุกประการ กล่าวคือ มีช่างสิบหมู่² เป็นกองช่างหลวง

ช่างฝีมือในสมัยนั้นส่วนมากเป็นคนเก่าครึ่งศรีอยุธยา งานก่อสร้างและงานศิลปะเกือบทุกอย่างจึงทำเลียนของเก่าได้อย่างใกล้เคียง เช่น พระที่นั่งองค์สำคัญ ๆ พระอุโบสถ และงานแกะสลักไม้ เป็นต้น

¹ ตราพระราชนี้ ตราประจำตำแหน่งสมุหนายกซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดฝ่ายพลเรือน ตราพระราชนี้ตราประจำตำแหน่งสมุหนาทามหาตำแหน่งสูงสุดฝ่ายทหาร ตราบัวแก้ว ตราประจำตำแหน่งโภคราชตีซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดฝ่ายการคลัง

² ช่างสิบหมู่ ได้แก่ ช่างเขียน, แกะ, สลัก, ก่อ, หล่อ, ปั้น, หุน, รัก, บุและปูน ในสมัยรัชกาลที่ 6 โปรดให้ตั้งกรมศิลปการ ขึ้นแทน

งานศิลปกรรมที่เด่น ๆ ได้แก่ พระที่นั่งในพระบรมหาราชวัง วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (บานทารมุกและบุษบกทองคำ) วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ วัดพระเชตุพน วัดระฆัง วัดอรุณ งานเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ มากมาย เช่น เครื่องราชสุปโภคต่าง ๆ ราชรถ เรือพระที่นั่ง พระแท่นพระพุทธรูป และ曼陀ปพระพุทธราก เป็นต้น

ในด้านการเขียนภาพ ได้ปรับปรุงดีขึ้นกว่าสมัยอยุธยาตอนปลาย มีภาพเขียนที่สวยงาม ที่พระที่นั่งพุทธศรีศวรรย์ (ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ) และในพระอุโบสถวัดสุวรรณาราม เป็นต้น

ทางด้านนาฏกรรม มีหลักฐานในพระราชพงศาวดารฉบับเจ้าพระยาทิพากวงศ์ หนังสือพระราชวิจารณ์และหมายรับสั่ง ว่าทรงอุปถัมภ์บำรุงนาฏศิลป์ด้วยพระองค์เอง ทรงมีการกราบไหว้ในพระราชวังหลวง และรังหน้าก์ทรงมีกราบด้วยเหมือนกัน การละครสมัยนี้คงสืบทอดมาจากที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทรงรวมรวมไว้จนเป็นปึกแผ่นดีแล้ว หลักฐานสำคัญที่ยืนยันว่าการละครได้รับการส่งเสริมปรับปรุงในสมัยนี้คือ มีพระราชบัญญัติให้ใช้ 4 เรื่อง คือ รามเกียรติ อุณรุก ดาหลัง และอิเหนา

การรวมพงศาวดาร

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงเล็งเห็นความสำคัญของการบันทึกเหตุการณ์บ้านเมืองเพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาประวัติศาสตร์ จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้รวมรวมข้าราชการและเรียนเรียงพงศาวดารไว้ถึง 4 ฉบับ คือ

1. พงศาวดารออยุธยา

ปรากฏในบันทึกเหตุการณ์บ้านเมืองสมัยอยุธยา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ โปรดให้ชำระ พงศาวดารฉบับนี้เมื่อ พ.ศ. 2338 โดยให้เจ้าพระยาพิพิชพิชัย (ข้าราชการสำนักเก่าครั้งพระเจ้าอยู่หัวรวมโภค) เป็นประธานในการชำระ มีต้นฉบับของก่อสร้างถึงพงศาวดารเพียงช่วงเวลาตอนต้นของกรุงศรีอยุธยาเท่านั้น เจ้าพระยาพิพิชพิชัยเรียนต่อตั้งแต่สมเด็จพระนราಯ์ลงมาจนสิ้นสมัยธนบุรี พงศาวดารฉบับนี้จึงมีสองส่วนต่างกัน ความยาว 22 เล่มสมุดไทย

พงศาวดารฉบับนี้ต่อมาเรียกชื่อใหม่ว่า พงศาวดารฉบับพันจันนุมาศ กรมหมื่นพิทยา-สาภพถมีกา ทรงสั่นนิษฐานว่าคงตั้งชื่อตามเจ้าของสมุดผู้เก็บรักษาไว้ คือพระยาตั้งกูบala เดิมชื่อ พันจันนุมาศ (เงิน) เป็นเลขานุการชั้นรอง ๆ ของสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ

2. พงศาวดารเหนือ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ครั้งดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร รับสั่งให้พระวิเชียรปรีชา (น้อย) เจ้ากรมราชบัณฑิตขวาเรียนเรียงขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2350 เนื้อความกล่าวถึงบารมราชสร้างเมืองสัชاناโดย เมืองสวรคโลก จนถึงพระเจ้าอยู่หัวทรงสร้างกรุงศรีอยุธยา พงศาวดารฉบับนี้นักประวัติศาสตร์ไม่ใครเชื่อถือ เพราะมีข้อความสับสนและก่อร่างโดยเล่อนลอย อาศัยเป็นหลักฐานแน่นอนไม่ได้มาก แต่ก็นับว่า มีคุณค่าในการเสริมต่อให้พงศาวดารฉบับอื่นชัดเจนมากขึ้น

3. น่างสพงศ์ความลังกาทวีป

มีรับสั่งให้ชุมชนทรโหรา พระอาลักษณ์ชาระจากต้นฉบับของพระยาธรรมปกรณ์ (แก้ว) ซึ่งต่อมาเลื่อนเป็นพระยาธรรมปรีชา ชาระเมื่อ พ.ศ. 2339 เนื้อความกล่าวถึงประวัติพระพุทธศาสนาในลังกา ถือเป็นหลักฐานสำคัญเกี่ยวกับพุทธศาสนาฝ่ายลังกาวงศ์ ต่อมาเมื่อรัชกาลที่ 3 ทรงสร้างวิหารพระนอนที่วัดพระเชตุพนฯ ได้โปรดให้เขียนภาพดำเนินเรื่องตามพงศาวดารฉบับนี้ไว้ที่ผนังด้วย

4. สังคีติยะงส์ มหาบุทธการวงศ์ และจุลยุทธการวงศ์

เป็นทั้งพงศาวดารและประวัติศาสตร์ ทั้งสามเรื่องนี้แต่เป็นภาษาบาลี โดยสมเด็จพระวันรัต วัดพระเชตุพนฯ ซึ่งเป็นผู้มีชื่อเสียงว่าเป็นผู้รอบรู้พุทธศาสตร์มาแต่ครั้งกรุงธนบุรี และเป็นแม่กองในครัวชาระพระไตรปิฎกด้วย สังคีติยะงส์แต่งเมื่อ พ.ศ. 2332 กล่าวถึงการสังคายนายพระไตรปิฎกตั้งแต่พระพุทธเจ้าปรินิพพานเป็นต้นมา จนถึงการสังคายนานในรัชกาลที่ 1 มีเรื่องราวทางพงศาวดารแทรกอยู่ด้วย ต่อมาพระยาบวรีดิธรรมชาดา (แพ) ได้แปลเป็นภาษาไทยพิมพ์เป็นหนังสือเมื่อ พ.ศ. 2466

มหาบุทธการวงศ์ เป็นพงศาวดารมอยุ เรื่องราชบัชิราช กล่าวกันว่า กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสผู้ทรงเป็นศิษย์ ได้อาราธนาให้สมเด็จพระวันรัตแต่ง

จุลยุทธการวงศ์ พงศาวดไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา ดำเนินเรื่องตั้งแต่สร้างกรุงมานจนถึง พ.ศ. 1999 แผ่นดินสมเด็จพระอินทรราช เรื่องนี้พระภูมิวิจิตร (สิงห์) ได้แปลเป็นภาษาไทยแล้ว

นอกจากการบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในลักษณะพงศาวดารแล้ว ยังมีการบันทึกถ้อยคำของราชภราในท้องที่ต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องราวของสถานที่สำคัญและเหตุการณ์ในท้องที่นั้น ๆ เรียกว่า “คำให้การ” เช่นคำให้การขุนโขลน ซึ่งเข้าใจกันว่าเป็นกรรมการผู้หนึ่งของพระพุทธนาท สระบุรี หนังสือ “คำให้การ” เหล่านี้เป็นหลักฐานรายละเอียดที่มีประโยชน์มาก

บทสรุป

การพื้นฟูศิลปะวัฒนธรรมสอดคล้องกับความต้องการของบ้านเมือง

การพื้นฟูศิลปะวัฒนธรรมทุกแขนงในสมัยนั้นล้วนเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศชาติและคงกับความจำเป็นในการดำรงชีวิตของประชาชน ทำให้พระมหานครที่สถาปนาขึ้นใหม่เจริญก้าวหน้าและเป็นปึกแผ่นมั่นคงอย่างรวดเร็ว ทั้งยังเป็นผลให้เกิดความผูกพันมั่นคงแก่ประชาชนโดยทั่วไปด้วย

การพื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับสภาพบ้านเมืองและความต้องการของประชาชนอาจจำแนกได้ดังนี้

ด้านสถาปัตยกรรม งานก่อสร้างอาคารสถานที่รวมทั้งการบูรณะซ่อมแซมอาคารวัดถุ เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการก่อตั้งราชธานีใหม่ นอกจากจะโปรดฯ ให้ก่อสร้างอาคารสถานที่ให้กวางขวางใหญ่โต เพื่อความสะดวกสบายในการอยู่อาศัยและความมั่นคงปลอดภัยจากภารุภานของข้าศึกแล้ว ยังโปรดฯ ให้ก่อสร้างอย่างงดงามตามแบบศิลปะไทยอย่างสมบูรณ์ อีกด้วย งานก่อสร้างที่สำคัญ เช่น การก่อสร้างพระบรมมหาชัยวังที่กวางใหญ่ การบูรณะวัดโพธิ์โดยขยายเขตพระราชอาرامให้กวางขวางขึ้น สร้างบูชาเนียสถานให้เป็นระเบียบและสวยงาม การสร้างกำแพงเมืองและขุดคูคลองหลาляетแห่ง เป็นต้น การก่อสร้างอาคารสถานที่ให้มั่นคงและสวยงามเป็นผลให้ประชาชนเกิดความรู้สึกอบอุ่นใจและมีกำลังใจที่จะร่วมมือสร้างสรรค์ความเจริญด้านอื่นต่อไป

ด้านนิติศาสตร์ กฎหมายคือระเบียบแบบแผนที่กำหนดให้ทุกคนในสังคมปฏิบัติดนอยู่ในกรอบของความถูกต้อง ไม่เบียดเบี้ยนข่มกันและกัน สังคมที่ประชาชนเคราพกฎหมายย้อมเป็นสังคมที่เจริญและมีความร่มเย็น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงเล็งเห็นความสำคัญดังกล่าว จึงโปรดฯ ให้ชำระกฏหมายเป็นงานใหญ่ โปรดฯ ให้รวมรวมชื่อกฎหมายของเก่าทั้งพระธรรมศาสตร์ราชศาสตร์และบทพระอัยการ ให้เชิญผู้รักกฎหมายครั้งกรุงเก่ามาร่วมประชุมพิจารณาชำราษ ปรับปรุงและเพิ่มเติมให้สอดคล้องกับสภาพเหตุการณ์บ้านเมืองสมัยนั้น กฎหมายตราสามดวงที่สำคัญที่สุด คือ บูรณะในการชำระครั้งนี้ จึงเป็นหนังสือกฏหมายไทยที่สมบูรณ์ เป็นหลักยึดถือและเป็นที่พึงของประชาชน การส่งเสริมวัฒนธรรมด้านนิติศาสตร์สมัยที่สร้างเมืองใหม่ เช่นนี้ จึงเป็นความเหมาะสมและตรงกับความจำเป็นอย่างแท้จริง

ด้านการศาสนา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงทราบดีว่าแม้ประชาชนจะมีที่อยู่อาศัยได้รับความสะดวกสบายและอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบวินัยจากการส่งเสริมวัฒนธรรมด้านต่างๆ ที่ก่อสู่ความสงบเรียบร้อย แต่ก็ยังมีความจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมให้พลเมืองมีศีลธรรม จริยธรรม เป็นคนดีตามแนวพระพุทธศาสนา จึงทรงริเริมให้มีการสังคายนาระไตรปิฎกอันเป็นหลักสำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนาขึ้น ในการนั้นโปรดฯ ให้ดำเนินงานทุกอย่างให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์และได้เนื้อหาที่ถูกต้องมากที่สุด ชาติไทยจึงได้พระไตรปิฎกที่มีคุณค่ายิ่ง ส่งผลให้พระศาสนาเจริญรุ่งเรือง ประชาชนเป็นคนดี เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพเหมาะสมกับช่วงเวลาที่เริ่มพัฒนาบ้านเมือง

ด้านพงศาวดาร ประวัติความเป็นมาของบ้านเมืองมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศชาติต่อไปข้างหน้าเป็นอันมาก โดยเฉพาะประวัติการต่อสู้อย่างโกรกโชนของบรรพบุรุษไทย ซึ่งบางครั้งประสบชัยชนะต่อข้าศึกและบางครั้งแพ้เสียที่ ย่อมเป็นบทเรียนได้อย่างดี การที่ทรงส่งเสริมการแต่ง รวบรวมและชำระพงศาวดาร ตลอดจนบันทึก “คำให้การ” จึงนับว่าถูกต้องและเหมาะสมกับโอกาสที่กำลังก่อสร้างชาติบ้านเมืองและกำลังขับเคลื่อนทำสังคมกับข้าศึกในขณะนี้

ด้านวรรณคดี ละครในเป็นเครื่องประดับพระเกียรติยศสำหรับพระมหากษัตริย์ ละคร นอกและการแสดงอื่น ๆ เป็นเครื่องให้ความบันเทิงแก่ประชาชน ในโอกาสที่ก่อตั้งบ้านเมืองสม ควรแต่งบทละครในชื่อเป็นการแสดงมหัศจรรย์ให้ครบตามประเพณีเสียก่อนทั้ง ๓ เรื่องคือ รามเกียรติ อุณรุ และอิเหนา วรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่องจึงเกิดขึ้นด้วยความจำเป็นของบ้านเมือง อย่างแท้จริง

วรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ นอกจากบทละคร ได้แก่ พงศาวดารจีนเรื่องต่าง ๆ และพงศาวดาร มอยุ เรื่องราชาธิราช มีเนื้อหาเกี่ยวกับการใช้สติปัญญาแก่ไขปัญหาศึกษาและความเชื่อ สัตย์จริงภักดี ควรที่เข้าราชการและพลเมืองสมัยก่อสร้างสร้างตัวและมีศึกษาและมีศึกษาจะได้อ่านเพื่อศึกษาสำราญทุกพิชัยและได้ความคิดที่เป็นประโยชน์ การเปลี่ยนพงศาวدارต่าชาติ เช่น สามก๊ก ไซยัน และราชาธิราชจึงเป็นการสร้างวรรณกรรมไทยที่เหมาะสมกับกาลเวลาอย่างเห็นได้ชัด

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาปรับปรุงทักษะภาษาและนิทานล้วนเป็นการสร้างสรรค์ความ เจริญตามความจำเป็นของบ้านเมือง สอดคล้องกับสภาพการณ์และเป็นที่ต้องการของประชาชนด้วย อนึ่งการพัฒนาปรับปรุงโดยเฉพาะทางด้านวรรณกรรมอันได้แก่ภาษาไทยมายตราสามความ พระไตรปิฎก พงศาวดาร บทละครและนิทานร้อยแก้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ โปรดฯ ให้แต่งขึ้นอย่างละเอียดพิสดารถูกถ้วนในเนื้อหามากที่สุด เป็นการเหมาะสมและสอดคล้องกับ การพัฒนาและส่งเสริมในระยะเริ่มแรก ซึ่งควรให้มีเนื้อหารายละเอียดครบถ้วนเข้าไว้ก่อนแล้ว จึงค่อยพิจารณาปรับปรุงคุณภาพในภายหลัง เรื่องรามเกียรติ์ดี อุณรุก็ดี นิทานพงศาวดารจีน และพงศาวดารมอยุก็ดี ล้วนเป็นเรื่องน่าด้วยและมีเนื้อหาละเอียดพิสดารยิ่งนัก

อาจสรุปได้ว่า การพัฒนาปรับปรุงทุกประเภทสมัยรัชกาลที่ ๑ เป็นงานที่เหมาะสม สมสอดคล้องกับสภาพบ้านเมืองและความต้องการของประชาชนสมัยนั้นอย่างแน่นอน แสดงถึง พระราชวินิจฉัยอันถูกต้องและเห็นการณ์ไกล งานพัฒนาปรับปรุงครั้งนี้จึงเกิดประโยชน์ แก่บ้านเมืองอย่างมหาศาล

วรรณคดี

การส่งเสริมวรรณคดี เป็นพระราชกรณียกิจสำคัญมากประการหนึ่งในการพัฒนาปรับปรุง วรรณกรรมครั้งนี้ ทรงพระชนกชัดว่า การอุปถัมภ์สำนักกวีเป็นพระราชกิจของกษัตริย์สืบมา แต่โบราณประกอบกับทรงเห็นความสำคัญของวรรณคดีในแห่งที่เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชาติใจ ประชาชน แม้จะไม่ทรงว่างจากพระราชกรณียกิจด้านการศึกษาและทำการท่านบำรุงบ้านเมือง แต่ก็ยังทรงพระราชนิพนธ์และโปรดเกล้าฯ ให้มีการแต่งวรรณกรรมไว้เป็นอันมาก งานแต่ละ ชิ้นมีขานด้วย และจัดว่ามีมาตรฐานสูง สมเป็นงานนิพนธ์ในราชสำนัก

- กีและวรรณกรรมในรัชกาลที่ 1 อาจจำแนกได้ดังนี้
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
1. คำกลอนบทละครรามเกียรติ
 2. คำกลอนบทละครอุณหุ
 3. คำกลอนบทละครดาหลัง
 4. คำกลอนบทละครอิเหนา
 5. กลอนนิราศไปรบpm่าท่าดินแดง
 6. อิหร่านราชธรรม (โปรดให้อ้าลักษณ์ปรับปูงจากของเก่า)

- กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท
1. กลอนนิราศไปปราบpm่าที่นครคีธรมราช
 2. กลอนปรากรเรืองดีเมืองpm่า
 3. เพลงยาวถวายคำพยากรณ์ เมื่อเพลิงไหม้พระที่นั่งอินทราภิเชก

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุลวงอนุรักษ์เทเวศร์ (กรมพระราชวังหลัง)

พงศาวดารจีน เรื่อง ไซซัน

เจ้าพระยาพระคลัง (หน) มีผลงานที่แต่งในรัชกาลที่ 1 ดังนี้

1. พงศาวดารจีน สามก๊ก
2. ราชานิราช
3. โคลงพยุหยาตราเพชรพวง
4. ร่ายยาวมหาชาติกัณฑ์กุมารและมัทธี
5. กาภีคำกลอน
6. สิลิศครีวิชัยชาดก
7. สมบัติอมรินทร์คำกลอน
8. กลอนและร่าย Jarvis สร้างกฎหมายของวัดราชคฤห์
9. โคลงสุภาษิตและเพลงยาวต่าง ๆ

พระยาธรรมปรีชา (แก้ว)

1. ไตรภูมิโลกวินิจฉัย
2. รัตนพิมพวงศ์

พระเทพโมลี (กลิน)

1. ร่ายยาวมหาชาติกัณฑ์มหาพน

2. นิราศตลาดเกรี้ยบ
3. โคลงกระทุ๊เบ็ดเตล็ด

ต่อไปนี้จะกล่าวถึงกีวีและวรรณกรรมโดยสังเขป
งานพระราชพินธ์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
พระราชพินธ์รวมเกียรติ
ถือเป็นหนังสืออ่านนอกเวลาสำหรับกระบวนวิชา呢 โปรดศึกษารายละเอียดจากแผ่น
ปัจจุบันค่อนข้างราย¹

บทละครอุณรุท

เป็นกลอนบทละครค่อนข้างสั้น จำนวน 18 เล่มสมุดไทย เป็นเรื่องอวตารของพระ
นารายณ์ปางฤทธิ์นาวาศร คือ อวตารเป็น พระกฤษณ์ พระอัญญา (ปู่) ของพระอุณรุท มีฤทธิ์
มากโดยคุ้มครองช่วยเหลือพระอุณรุท

คนไทยรู้จักเรื่องอุณรุทพร้อมๆ กับเรื่องรามเกียรติ เดຍเป็นบทเล่นหนังและละคร
ครั้งครึ่งยุคมาคู่กันทั้งสองเรื่อง ครีปราชญ์แต่งอนิรุทธ์คำฉันท์ในสมัยพระนารายณ์ มีเนื้อร่อง
ตรากันกับบทละครอุณรุท ผิดเพี้ยนที่ชื่อตัวละครบางชื่อเท่านั้น

บทพระนิพนธ์เรื่องนี้ ต้องการให้เป็นบทสำหรับเล่นละครใน ตามธรรมเนียมดั้งเดิมครั้ง
ครึ่งยุคยาที่ละครผู้หญิงของหลวงเล่นแต่เรื่อง รามเกียรติ อุณรุทและอิเหนา 3 เรื่องนี้เท่านั้น
เข้าใจว่าบทละครทั้ง 3 เรื่องที่แต่งครั้งกรุงเก่าคงจะสูญหายไปแล้วจึงทรงพระราชนิพนธ์ใหม่
ทั้งชุด

นำสังเกตว่า เรานำบุพธินิกานท์มีเค้ามาจากคัมภีร์สันสกฤตชั้งพระมหาณ์และนิกาน
ต่างชาติ เช่น อิเหนา ว่าเป็นนิกานชั้นสูงกว่านิกานพื้นบ้านของเรา ยกย่องให้นิกานเหล่านั้นเป็น
บทสำหรับเล่นละครของหลวง ส่วนนิกานพื้นบ้านรวมทั้งเรื่องชาดกในพระพุทธศาสนา ที่จัด
เป็นบทละครนอก คือละครสำหรับคนทั่วไป เช่น สังข์ทอง สังข์คิลป์ชัย ดาวี การะเกด และ
พิมพ์สารรค เป็นต้น

ลักษณะโครงเรื่อง อุณรุทกับรามเกียรติ มีส่วนใกล้เคียงกับบางส่วน เช่น มีการแปลง
เป็นกวางทองมาล่อตัวละครเอก และความจงรักภักดีอย่างยิ่งของข้าทหาร เป็นต้น

บทละครอุณรุทมีกำหนดแต่เป็นกลอนบทละครที่ดี กะทัดรัด น่าอ่าน น่าฟัง เหมาะสม
เป็นบทละคร ส่วนมากใช้คำวรรณคלא 6 คำ มีบกรัก บทขับขัน และบทสนทนาที่ลึกซึ้งคมคาย
พร้อมบปริบูรณ์

¹ ฤทธาณ มัลลิกามาส, ศ.เรื่องรามเกียรติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ตัวอย่างกลอนบทละครอุณรุก พวรรณนาบททำวพาณสูร

สินศิริสินหน้าย์สินกร	สูงเมี้ยมอัมพรเวหา
สินปากเขี้ยวอกอกมา	ย์สินตาดึงดวงอโณหัย
แผลเสียงสิงหนาทตราดร้อง	กีก กองฟากพ้าดินไห
กระทีบนาทครึ่นครันสนั่นไป	ถึงเมรุไกรสัตภัณฑ์ฯ

บทละครอิเหนา

แต่เช่นตามคำเดิมที่เจ้าฟ้าหัญมงกุฎ พระราชนิศาดาในพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงพระนิพนธ์ไว้ โดยมีพระราชประสังค์จะให้เป็นบทละครสำหรับละครในเนื้อเรื่องมีทั้งหมด ๖ ตอน และบางตอนไม่มีต่อเนื่องกัน เริ่มเรื่องตั้งแต่วงศ์เทวา อิเหนาได้จันตะหาร ศึกะหมังกุหนิง แล้วข้ามไปตอนปั้นหยาตามหาบุญชา ย่าหรันติดตามไปจนถึงเมืองดาหลัง

บทละครดาหลัง (อิเหนาใหญ)

เจ้าฟ้าหัญมงกุฎทรงพระนิพนธ์เรื่องดาหลังในเวลาใกล้เคียงกับที่เจ้าฟ้าหัญมงกุฎทรงพระนิพนธ์เรื่องอิเหนา

ดาหลัง กล่าวถึงพงศาวดารชาวะ การเผยแพรานุภาพของอิเหนา ซึ่งเป็นกษัตริย์ชาวพระองค์หนึ่ง เริ่มเรื่องและจบเรื่องเหมือนเรื่องอิเหนาของเจ้าฟ้าหัญมงกุฎ แต่การดำเนินเรื่องต่างกันไปตรงที่ระดับมนตรีไปหลังรักหัญชาไว้จนห้าวกุเรบันส่งคนไปลอบฉ่านางเสีย ระดับมนตรีน้อยใจจึงออกเที่ยวไปอย่างไร่ลุ่มหมายและรบพุ่งได้บ้านเมืองเป็นอันมาก ตอนสำคัญได้แก่ตอนแปลงตัวเป็นดาหลัง คือคนเชิดหนัง จนได้พบบุญชาถ้าโล่และอภิเบกกันในที่สุด

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ดาหลังไม่เป็นที่นิยมเท่ากับอิเหนา น่าจะได้แก่การดำเนินเรื่องที่สับสนและเกือบตลอดเรื่องเป็นบทของอิเหนา กับประสันตา มีบทของจั๊วะครอื่นน้อยมาก การจดจำ กัยของอิเหนาเมื่อผ่านเมืองต่าง ๆ มีเหตุการณ์ซ้ำ ๆ เนื้อเรื่องลักษณะดังกล่าวຍ่อมไม่เหมาะสมที่จะนำมาแสดงละครประกอบกับชื่อตัวละครในเรื่องดาหลังมักมีหลาภยังค์ ออกเสียงยากและจำยาก จึงทำให้เรื่องดาหลังไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลายเท่าอิเหนา

นิราศรับพม่าที่ทำดินแดง

พระเจ้าปัจดุยกกองทัพใหญ่มาทางด้านเจดีย์สามองค์เมื่อ พ.ศ. 2328 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและกรมพระราชวังบวรมหาสูรสิงหนาท พระอนุชา เสด็จไปทรงบัญชาการทัพด้วยพระองค์เอง เสด็จทางชลมารคโดยกระบวนเรือจากพระนครไปจนถึงไกรโยค แล้วจัดทัพนกเสด็จทางสหลุมารคต่อไป ดีค่ายพระมหาอุปราชาซึ่งเป็นแม่ทัพหน้าที่ทำดินแดง และดำเนินลสามารถ กองทัพพม่าแตกพ่ายยับเยินทั้งพานะเสบียงอาหารและอาวุธยุทธภัณฑ์ไว้เป็นอันมาก

ในการเดินทัพคราวนี้ ต่างกับคราวอื่น ๆ คือ เสด็จทางชลมารคเป็นระยะทางไกลผ่าน ธรรมชาติอันงดงามตามลำน้ำ โดยเฉพาะแก่งและน้ำตกที่ใหญ่โตกว่า ความงามของธรรมชาติ ดังกล่าว น่าจะเป็นแรงบันดาลใจยิ่งสำหรับทีมที่ทำให้ทรงพระราชนิพนธ์นิร日正式ขึ้น

นิรารถเรื่องนี้มีข้อความมั่นใจได้ว่า เป็นงานพระราชนิพนธ์ด้วยพระองค์เองทั้งหมด จึงเป็นบทพิสูจน์ พระปรีชาสามารถทางงานประพันธ์ของพระองค์ได้อย่างดี

ลักษณะทั่วไป

1. จำนวนกลอนใกล้เคียงกับกลอนเพลงยาวประเททเกี้ยวหัวญี่ปุ่นกว่า เช่น รำพันว่า “แสนกระสันปันปวนฤทธิ์ มีโนเสนห์น้อมณอมนวล

อันราคีมีให้เคื่องค้างข้อง ปองประคงนิมเนื้อนวลสงวน
หวังสวางมิร្យขาดอรามณ์คราญ เป็นที่ชวนซูชื่นทุกอิริยา”

2. การสัมผัสภายในวรรคใช้สัมผัสอักษรมากกว่าสัมผัสระ เป็นลักษณะเดียวกันกับ กลอนสมัยศรีอยุธยาตอนปลาย สมัยชนบุรี และงานกลอนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นที่ สังเกตได้ชัดว่าสัมผัสระนิยมใช้ในวรรคส่วนช่วงหลัง คือคำที่ 5 สัมผัสถกคำที่ 7 มีลักษณะ เช่นนี้ในวรรคส่วนเกือบทุกแห่ง เช่น

“ grotesque สมส่วน ”

“นิจจาเอี่ยโอลัมป์จีจ้าไกล ”

“จึงต้องกรุรีราพลากร ”

“เหมือนอกเราที่นิรามาทุเรศ ”

การสัมผัสอักษรทรงทำได้ดี เท่าเทียมกลอนเพลงยาวขั้นตีในสมัยศรีอยุธยาและสมัย นั้น

3. ลักษณะของนิรารถ มีลักษณะของนิรารถอย่างชัดเจน คือพระราชนาซื่อต่ำบลที่ผ่าน เทียบกับความรัก ความอาลัยที่มีต่อนางที่จากมา เมื่อได้เห็นธรรมชาติสวยงามก็รำพันคร่าวๆ ถึงนางเทียนเคียงกันไปกับสิงเหล่านั้น การเทียบคำ เทียบชื่อตามลักษณะของนิรารถ พระองค์ ทรงกระทำได้ดีทั้งนี้ยิ่งกว่าที่มีชื่อเสียงในทางแต่งนิรารถอีก เช่นทรงกล่าวว่า

“ถึงนางนองเหมือนพื่นองชลนา ยิ่งอาทวาวารณ์สะท้อนใจ ”

“ถึงบำรุงเหมือนพี่บำรุงรัก ให้ออกอ่วนคราญคร่าอาลัยหา ”

“ด้วยได้ทุกข์ฉุกใจมหาลายวัน จนบรรลุจิตสมมีนต่ำบลมา ”

ล้ำสำจะเครื่อเรียงเสเมียนหมาย มารายทุกข์ที่ทุกข์คงนึงหา ”

“เห็นดาวดึกนีกหวานรัญจวนหา ในอุราเพียงทับด้วยเขาหลวง ”

อันหาบหมายที่เข้าตามมาทั้งปวง “ไม่หนักทรงเหมือนพี่หนักอาลัยไกล ”

4. ความໄพเราะແລະຄວາມສະເຫຼອນອາຮມົນ ວັນເປັນຄວາມຈາກໃໝ່ວຽກຄືລົງ ນັບວ່າ ມີຍຸ້ມີເນື້ອຍໃນນິරາສເຮືອນີ້ ທັງໆ ທີ່ເປັນແນພຣະຣາຊີພຣັນທຶນ ຖໍ່ ກາລືເລືອກສຣາຕໍາໃຫ້ອ່າງເໜາເຈະ ທຳໄຫ້ເກີດກວາພຈິນຕາການໄດ້ອ່າງເຈັ່ງແຈ່ນໜັດ ບທ່ານທ່ານມາຕົກຕ່າງໆ ແລະ ພຣະປະຈາສາມາຮັດຕັງ ກລ່າວໜ້າງສັນອ່າງດີ່ງ

“ເປັນໜ້າງສັນເຊີງພາສີລາລາດ
ໄພຈີຕົກພຣະຄອຍູ່ນ່າຍ
ມີທ່ອຮາຣນໍາພຸດດັ່ງ
ເປັນໂປລັງປລ່ອງໜ້ານບຣພຕ
ບັນກັນເທົ່າວ່າກາງຫວ່າງບຣພຕ
ນ້ຳໄສໄຫລ້ອກສີຂຣິນທີ
ເກະນສຸຂສຽງສນານສໍາຮາຍເງິ
ໜະລອໄດ້ກີຈະໄຄຮະລອມາ
ຮູກຊາຕີເນີນຮວຍສາຍສມ
ລມພັດພາກລື່ມສຸມາລົມມາ
ຕລອດສັນໄຫລັງແຕ່ຍອດພາ
ເຫັນໜ້າດັ່ງສາຍສຸຮ່າຍວິນ
ເລື້ວຍລຸດໄຫລມາໄມ່ງູ້ສິນ
ແສນຄວິລສິ່ງສວາກໄມ່ຄລາດຄລາ
ບັນເທິງຈິຕົກວັງທຣ່າ
ໃຫ້ເປັນທີ່ຜາສຸກທຸກນາງໃນ”

5. ພຣະນາທສມເຈົ້າພຣະພຸຖຍອດຝ້າງ ກຽງແທກຄວາມຄືດຄວາມນູ້ສຶກ ຄວາມເຂັ້ມແຂງ ຈົງຈັງໃນກາປປົງປັດພຣະການສົຍກິຈ ຈັນຜູ້ອ່ານມອງເຫັນພຣະປັນຫາຂອງພຣະອົງຄົກທີ່ມີຕ່ອງ ຂາຕີບ້ານເມືອງແລະພສກນິກຮອຍ່າງເຈັ່ງແຈ່ນໜັດ ດັ່ງຕອນທີ່ ກຽງລ່າວວ່າ

“ຕັ້ງໃຈຈະອຸປະສົມກັກ
ຈະປ້ອງກັນຂອບບັນຫາທສິມາ
ອາຈກລ່າວໄດ້ວ່າ ບທພຣະຣາຊີພຣັນທຶນນິຣາຄຣບພມ່າທີ່ທ່າດີແດນມີຄຸນຄ່າທາງວຽກຄົດ
ເປັນສ່ວນໜຶ່ງທີ່ເຊີດຊູພຣະປະຈາສາມາຮັດທາງກວິນພຣັນຂອງພຣະອົງຄົກໄດ້ອ່າງແກ້ຈິງ

ອີຫ່ານຮາບຮຣມ

ພຣະນາທສມເຈົ້າພຣະພຸຖຍອດຝ້າງ ໂປຣດເກສ້າວ ໃຫ້ອາສັກໝົນເຂົ້າເນື້ອ ພ.ສ. 2325 ຈາກເຄົາເຮືອງເຄີມທີ່ເຂົ້າໃຈກັນວ່າມີຍຸ້ມີໃຫຍ່ໃນຫອສຸດທລວງຄຣັງກຽງເກົ່າ (ເຄີມເຮົາກນິການສີບສອງເໜື້ອນ) ນັບວ່າເປັນວຽກຄຣມເຮືອງແຮກທີ່ໂປຣດໃຫ້ເຂົ້າເນື້ອໃນສົມຍົດຕົນໂກສິນທີ

ສມເຈົ້າກຣມພຣະຍາດຳຮາບຮຣມສັນນິ່ງຫຼານວ່າ ຄົງເປັນນິການຂອງພວກແບກເປົ້ອ
ເຫື່ຍພຣະປຣາກງໍຫລັກຫຼານວ່າ ໃນແຜ່ນດີນສມເຈົ້າພຣະນາຮາຍໝໍາມາຮາຊ “ໄດ້ມີຮາຫທູດອີຫ່ານເຂົ້າມາ
ເຈົ່າຍພຣະຍາໃມ່ຕົວແລະຕ້ອງການທີ່ຈະເກີ້ມກລ່ອມໃຫ້ກຽງເຂົ້າຮີຕົ່ນອີສລາມ ຖຸກຄຣັງນັ້ນອາຈຈະມີ
ອາຈາຍທາງຄາສຳນໍາຮາບຮຣມເຂົ້າມາດ້ວຍ ບາງທີ່ອາຈນໍາຫັນສື່ອນີ້ມາຄວາຍໄວ້ ອີຫ່ານຮາບຮຣມ
ນອກຈາກຈົບປັບທີ່ເຂົ້າໃນຮັກກາລທີ່ 1 ແລ້ວ ສມເຈົ້າກຣມພຣະຍາດຳຮາງໆ ຍັງໄດ້ພົບຈົບປັບທີ່ເຂົ້າສົນສົມຍ
ອຸ່ນຍາເນື້ອ ພ.ສ. 2295 ດ້ວຍ

เนื้อเรื่องเป็นนิทานสุภาษิตว่าด้วยราชธรรม คือ ธรรมะสำหรับพระราชา ดำเนินเรื่องว่าพระเจ้ามายุน (มหามุต) แห่งเบกแಡเตส์จีเป็นหนาหอสูงสิบสองเหลี่ยมถึงเมืองมะตาวินชึ่งพระเจ้าเน华สวานาดินกษัตริย์โบราณได้สร้างไว้เป็นที่ประทับ ครั้นพระเจ้ามายุนพบแล้วได้ทอดพระเนตรเห็นข้อความ Jarvisตามเหลี่ยมทั้งสิบสองของหอสูงนั้นมีข้อความเป็นสุภาษิตสำหรับพระราชา จึงทรงจดจำเป็นราชธรรมถือปฏิบัติสืบมา

ราชธรรมเหล่านั้นเป็นนิทานสั้น ๆ มีทั้งหมด 12 เรื่อง แต่ละเรื่องมีกษัตริย์เป็นตัวเอกทรงประพฤติวิปริตมิตรธรรมเนียมนิยมด้วยประการต่าง ๆ ทำให้เกิดเหตุการณ์ที่ไม่เหมาะสมขึ้นตอนท้ายเรื่อง พระราชาจะรำลึกถึงคุณธรรม และแก้ไขเหตุการณ์ด้วยธรรมะของพระราชา สำเร็จทุกริ้งไป ทุกเรื่องจะลงท้ายด้วยถ้อยคำท่านองเดียวกันว่า “ราชภูรจะอยู่เย็นเป็นสุขด้วยพระเจ้าทรงธรรม นั้นแล”

นิทานหั้งสิบสองเรื่อง คือ

1. พระเจ้าพิริคุ่นหาโลหิตเด็กเป็นกระสายยา
2. พระเจ้ามายุนคิดเก็บภาษีผลทับทิม
3. พระเจ้าหยันยิงเด็กโดยสำคัญว่าเนื้อ
4. พระเจ้าบหรามตั้งคนคดเป็นเสนาบดี
5. สัตว์เครื่องนานร้องทุกชั่วต่อพระเจ้าเน华สวาน
6. พระเจ้าเน华สวานพิพากษาทรัพย์แผ่นดิน
7. พระเจ้ามันสูรพระกรรณตีง
8. พระเจ้ายัน奴เลี้ยงลูกโจร
9. พระเจ้ามหิดินยอมให้พระศีร เป็นกาน
10. พระเจ้าวัดินชาพิพากษาโทษราชบุตร
11. พระราชาทุ่มส่องฟันทองเวนราชสมบัติกัน
12. แปลงรัสม phạmร่วง

ถัดมาจะท้าไป

1. เชียนเป็นร้อยแก้วประโภคค่อนข้างสั้น สำวนเรียบ ๆ ตรงไปตรงมา.
2. เป็นตัวอ่ายงคติและเห็นการตัดสินพระทัยของกษัตริย์อย่างมีคุณธรรม เป็นความคิดที่ทันสมัยและอาจปรับเข้ากับหลักพุทธศาสนาได้

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงถือว่าหนังสืออิหร่านราชธรรม เป็นของสำคัญมาก โปรดฯ ให้ทำเป็นฉบับหลวงเก็บไว้ใกล้พระองค์ เพื่อทรงสอบสวนราชธรรมได้โดยสะดวก

งานพระนิพนธ์กรมพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาท

กลอนนิราศไปปราบพม่าที่กรีฑารมราชและกลอนปาราภเรืองตีเมืองพม่า

กรมพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาท สมเด็จพระอนุชาธิราชของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระนิพนธ์งานกลอนปรากกฎยุ่ง 3 เรื่อง เรื่องแรกคือ กลอนนิราศไปปราบพม่าที่เมืองครีฑารมราช พ.ศ. 2329 เรื่องที่สองคือ เพลงยาวบรรยายเรื่องราวด川ไปปีติพม่าเป็นการแก้แค้นเมื่อ พ.ศ. 2336 และอีกเรื่องหนึ่งคือเพลงยาวพยากรณ์เพลิงไฟมั่พระที่นั่งอินทรภิเษก

นิราศไปปราบพม่า รำพันความอาลัยรักที่ต้องจากนางไปทำศึกสงครามโดยทางเรือ บรรยายกระบวนการเรือไว้อย่างถี่ถ้วน กล่าวถึงตำบลที่ผ่านเพียงเล็กน้อย เป็นการรำพันความหลังเสียมาก ทำให้เนื้อความมีดียาว แต่ได้ระบบทางน้อย ทรงพระแนะนำการเดินทางถึงเพียงวัดป่าทุกคงคากหมดฉบับ สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสั่นนิชฐานว่าอาจทรงพระนิพนธ์ไว้ทั้งหมดเพียงเท่านั้นก็ได้

ส่วนเพลงยาวบรรยายการเตรียมทัพไปปราบครึ่งหลัง¹ มีให้ทรงพระนิพนธ์เป็นท่านองนิราศได้ก้าวตามความงามของพระบรมมหาราชวัง ถนนทางและร้านรวงในพระนครหรืออยุธยา รำพึงด้วยความเสียดายและเจ็บแสบพม่าที่ทำลายเสียบ้านเมิน ทรงกล่าวถึงความผิดพลาดในการบริหารบ้านเมือง และความบกพร่องของขุนนางใกล้ชิดพระมหาทักษิริย อันเป็นเหตุให้บ้านเมืองล่มสลาย น่าเสียดายที่เพลงยาวเรื่องนี้ตอนต้นหายไป หากอยู่ครบถ้วนคงได้ทราบเค้าเรื่องทางประวัติศาสตร์สมัยปลายกรุงศรีอยุธยาตามแนวคิดของนักการท้ามากขึ้น

ลักษณะทั่วไปของนิราศพระนิพนธ์

งานพระนิพนธ์ทั้งสองเรื่องนั้น นอกจากเนื้อหาแล้ว “ไม่มีข้อแตกต่างกันมากนัก อาจกล่าวถึงลักษณะและคุณค่าทางวรรณคดีรวมกันได้ดังนี้

1. สำวนกลอน คล้ายคลึงกับกลอนเพลงยาวสมัยศรีอยุธยาที่ปรากกฎยุ่งทั่วไป ทั้งไกส์คึ่งกับสำวนพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ด้วย จะแตกต่างกันตรงที่บทพระราชนิพนธ์ของในหลวงมีสัมผัสอักษร สัมผัสระ (สัมผัสน์) และถ้อยคำนุ่มนวล สละสลวยมากกว่า กรมพระราชวังบวรฯ ทรงพยายามอย่างยิ่งที่จะทรงพระนิพนธ์ให้ที่สุด จะพบว่า ทรงพยายามผลักแพลงใช้สัมผัสระกัน เช่น “ถึงนัดใหม่เราใช้ให้ไปเตือน นัดไว้แล้วไม่ไปให้เหมือนนัด”

ก็ช้ำเป็นนาหที่มีธุระ
ผ้าปืนขัดเคืองคำทำเขษะ
ถูกอบซุกอุ่นที่ไหนคง
เชื่อร่ายเสียดายนะย่อมจะเป็น”

¹ เพลงยาวเรื่องนี้ครบทั้งฉบับ ได้รวมไว้ในภาคผนวกท้ายหนังสือนี้แล้ว

“ແຫ່ມສຳເນົາເນື້ອງວ່າສະດີເຂົາກຸຽມ ດ້ວຍນີ້ກູ່ນີ້ໄອຟໄສມນັສ
 ກື່ນັ້ງຄຣາທໂດທ່າເຕີຣີມເສດົຈ ດັ່ງຈະເຫັນກມາຕອາຈອັດ
 ຈັບພຢານາຄິນທົງປິນຮັບຮັດ ສອງທັດຍືກີອງພິຊ້ຍຸທນ”

2. เนื้อความละเอียด ทรงบรรยายอย่างละเอียดถี่ถ้วนทุกบททุกตอน ซึ่งอาจเป็นเหตุให้พระองค์ไม่สามารถทรงพระนิพนธ์ให้จบเรื่องได้ทั้งสองเรื่อง จากการพรรชนนำเสนออย่างถี่ถ้วนนั้น ทำให้ผู้อ่านได้รับความรู้ ได้ทราบเหตุการณ์ ความคิด ความเชื่อ ธรรมเนียมต่าง ๆ ในสมัยปัลยศรีอยุธยา และในสมัยนั้นเป็นอย่างดี เช่น การจัดกระบวนการเรื่อง การแต่งกายของทหาร การแต่งกายของสตรีชาววัง คำทำนายเรื่องเมืองพม่าจะพินาห์ เป็นต้น การพรรณนาเรื่องราวของกรุงศรีอยุธยาทรงทำได้ชัดเจน อย่างยิ่งทรงกล่าวถึงพระที่นั่งอันสวยงาม ความ麝ุกข์ของราชภูมิ และพฤติกรรมลักษณะต่าง ๆ ของ世人มาตย์

3. ความໄພເຮັດແລະແ່ງໝາກວຽກຄືລົບ ປຣາກງົງຫຼັດໃນການບຣຍໍຍສ້າງພາຈິນຕາ
ການ ການເລືອກສ່ານຄໍາທີ່ໃຫ້ເສີ່ງກະຕົບກະທັງແລະໂວຫຼາກປະຊຸມ ເປົ້າຍບໍ່ເປົ້າ
ເຊື່ອ

“พากนังในแต่งตัวหัวคำ
อาบน้ำขัดสีแล้วมิสา^๑
เอาน้ำส้มเข้าชโลมประโภคท่า
อาบแล้วผลัดผ้าร่าวสองยาม

ลงนามลงครัวันเทียนจนเวียนเนตร
ลงนามอนผึงลมกลัวพมยับ

นำสังเวชลีมตัวจนลมจับ
มิคร่หลบกลับลมมือประค

4. ការផែនកម្មបានកែវការបានដោយក្រុងក្រាមទាំងអស់របស់ខ្លួនរបស់ខ្លួន

รบในหนี้ยับลงทีนั้น
จะทำการครั้งนี้ให้มีชัย
มันทำเมืองเราท่อนเท่าได
มันจิตอหังการ์ทามิพ
การเสร็จสำเร็จลงเมื่อได
แต่ก็วันไม่ให้กันกานได
จะไว้เกียรติให้สืบทั้งแผ่นดิน
จะ tad แทนมันให้หมดสิ้น
จะล้างให้สุดสิ้นอย่างสงกา
ชึ้นคิดไว้ขอให้สมประสงค์นา

อันกรุงรัตนอังวะครังนี่ๆา
พม่าจะมาเป็นข้าไก
จักพันเนื้อมืออย่างสังสัย
จะได้ใช้สร้างกรุงอยุธยา

เพลงยาวยคำพยากรณ์ เมื่อเพลิงไหม้พระที่นั่งอินทราภิเษกมหาปราสาท

ความยาว 32 คำกลอน มีข้อความนำสันใจเป็นหลักฐานทางโบราณคดี เนื้อความกล่าวว่าเมื่อ พ.ศ. 2332 วันอาทิตย์ขึ้น 1 ค่ำ เวลาบ่าย 3 โมงเศษ ฝนตก ฟ้าผ่าพระที่นั่งอินทราภิเษกมหาปราสาทไฟไหม้สิ้นทั้งองค์ แล้วผ่าช้าอีครั้งหนึ่งที่ชุมประตุวัง เป็นเหตุอัคจรรย์มาก ทรงพยากรณ์กล่าวว่า จะเป็นนิมิตแห่งพระบารมีที่จะแผ่อานุภาพไปทั่วทิศ บ้านเมืองจะสมบูรณ์ ผู้คนสุขและตอนท้ายถวายพระพรให้ทรงพระเจริญ แม้จะเสด็จสรรค์ก็ขอให้เสวยสวารค์ขั้นดาวดึงส์

พิจารณาจากความของคำพยากรณ์ นำสันนิษฐานได้ว่าเหตุอัคจรรย์ครั้งนั้น คงเป็นเหตุให้พระบากสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระบรมวงศานุวงศ์ เสนามาตย์ ราชภรา เสียชีวิตเป็นอย่างมาก จึงเป็นหน้าที่ของพระอนุชาซึ่งประทับนอกพระราชวังหลวงด้วยปลอบพระทัยและบำรุงชีวญู ด้วยเพลงยาวยคำพยากรณ์ว่าเป็นนิมิตดี เพลงยาวยเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นความผูกพันใกล้ชิดเป็นคู่ทุกข์คู่ยุราห์ระหว่างวังหลวงและวังหน้าอย่างเด่นชัด

สำนวนกลอนมีสักษะพื้น ๆ เหมือนพระราชนิพนธ์สองเรื่องที่กล่าวแล้ว เช่น

“แล้วผ่าช้าชุมประตุวัง	ในวันเดียวสองครั้งราชฐาน
เหตุเห็นเป็นอัคจรรย์การ	ขอประทานทูลถวายทำนายไว้
อันพ่ายฝ่ายในรังครั้งนี้	จะเกิดสวัสดิ์ยิ่งใหญ่
จะมีพระอาనุภาพปราบไป	ในทศกัศสิบประการ
แล้วจะแผ่อานาจกรขอบเขต	ทั่วประเทศทิศไพรัล
จะเพิ่มพึงพระบรมสมภาร	ยังสถานนิเวศน์อยุธยา

เจ้าพระยาพระคลัง (หน)

นักวรรณคดีต่างยกย่องให้เจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นกวียอดเยี่ยมในบรรดาภีทั้งปวงสมัยธนบุรีและรัชกาลที่ 1

เจ้าพระยาพระคลัง (หน) มีความสามารถเด่นในการแต่งคำประพันธ์ทุกประเภท ท่านแต่งได้ทั้งโคลง ฉันท์ กลอน ร่าย และร้อยแก้ว ยกจะหาภรรยาคนอื่นที่มีความสามารถรอบด้านเท่าท่านได้ (ได้กล่าวถึงประวัติและผลงานไว้บ้างแล้วในบทที่ 1)

งานวรรณกรรมที่เป็นชื่นล้ำค่ายที่สุดของท่านก็คือ งานแปลพคำวารจีนและพงศาวดารมอญ กากีคำกลอน และร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก กันฑ์กุมารและมัทธี (จะได้กล่าวโดยละเอียดในตอนหลัง)

ໂຄລັງພຸ່ມບາດຣາເພິ່ນພວງ

ເຈົ້າພະຍາພະນະສັງ (ໜໍ) ບອກຕັ້ງຮາຊີໄວ້ດອນທ້າຍວ່າແຕ່ງເມື່ອ ພ.ສ. 2340 ໂດຍພະບານຮາຊ
ໂອກການໂປຣດເກສ້າງໃຫ້ແຕ່ງ

ເນື້ອເຮືອງທັງໝາດປະບາຍກະບວນພຸ່ມບາດຣາທັງໝາດເຊີລມາຮັດ ກະບວນ
ສະລັມາຮັດມືເຂົ້າມີເຫັນພຸ່ມບາດຣາທັງໝາດ ສະລັມາຮັດມືເຂົ້າມີເຫັນພຸ່ມບາດຣາ
ໃຫ້ແຕ່ງໄວ້ເປັນແບບແຜນໃນຮາຊການ

ເຮັດວຽກຕ້ອງດ້ວຍຮ່າຍແລະ ໂຄລັງແລລີມພະເກີຍຕິພະມາກຊັດຕິ
ເຫັນເດືອນກັບລືດແລະ ໂຄລັງນິຮາສຂອງເກົ່າ

ອຸທະຍາໂສກິດພັນ	ນາແປລັງ ເປັນຖາ
ຖາວ່ານຸ້ມພູເສດງ	ພະສັ້າງ
ສຶກຫາສົນພິມານແສຍງ	ສະບົບໂລກ
ແສງສຸວະຮັບພ່ວງພ່ວງ	ພະພວິມພຣາຍຕາ
ບຣາຍເຮືອລໍາທຽງວ່າ	
ສຸວະຮັບແຮງສີເຫັນເຫັນ	ໜມສິນຫຼື
ດຸຈພໍາໜີພຣມິນບິນ	ຝອງພ່ອນ
ຈດ່ຽນມຸ່ນພິມານອິນກົງ	ອຣາສົນ
ເປັນທີ່ນັ້ນຮອງຮ້ອນ	ຖຸເຄຮົ້າງວັງແຮມ
ຊ້າງພະທີ່ນັ້ນໃນກະບວນເຂົ້າມີເຫັນພຸ່ມບາດຣາ	
ພລາຍຄຣີໄຊຍຕັກດີເຮືອງ	ບໍາງ
ຜູກກະໂຈມແດງດູ	ເພຣີຄແພ້ວ
ທຽງອອກປະໄຊຍ້	ໄຊເຢັກ
ໜອປະຈຳຄວແຄລ້ວ	ນາດໜ້າດໍາເນີນ
ກະບວນອັສດຣພຸ່ມບາດຣາ	
ມ້າຝົ່ງຝັ້ງພາດຮ້ອງ	ເຮັງຮາງ
ຜູກພູ່ປູ້ອາສົນພານ	ງ່ອງຈໍາ
ດາບສະພາຍສາຍແຄບຮາຮ	ເວວາຕົມ
ເດີນດາໜ້າບາກຍ່າງຫຍ້າ	ຢືດຢ້າຍຕາມກັນ

ตอนท้ายบอกรความมุ่งหมายและศักราชที่ได้รับ

ฉบับเรื่องพยุห์ม้า	กระบวนการ
โดยลักษณสาคร	เที่ยบไว้
สำหรับราชดิลก	เฉลิมโภค
Jarvis Jawit เผ่า	อ่านอ้างเยินยอด
ราโซพระสาสนเอื้อน	โครงการ
สารสั่งพระคลังกราน	กราบเกล้า
ให้รัฐนสาร	เสาวพากย์
โดยพยุหยาตราเด็ก	แต่งไว้เป็นโคลง
กักรบท ¹ ป้าภูบาทเบื้อง	ศุกลปักษ์
อังคารมະเสี้งนัก-	แซตรไชร์
พันร้อยห้าสิบเก้าศัก-	ราชเรืองรุ่นนา
จอมมองกุญภาพให้	แต่งแต้มโคลงกระบวนการ

คุณก้า

แม้ว่าเรื่องนี้จะเป็นวรรณกรรมประเพทพิธีการ กวีจำเป็นต้องพรรณนาให้ละเอียดถี่ถ้วนถูกต้องตามพระราชประเพณี ไม่มีโอกาสใช้กิริยาหารมากนัก แต่เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ก็ยังเกรgarส์ให้เราทางวรรณคิลป์ไว้เป็นอันมาก เช่น การเล่นสัมผัสอักษร การเลือกใช้คำให้สั่งงานสมพระเกียรติยศของกษัตริย์

ในด้านเนื้อหา ถือกันว่าลิลิตเรื่องนี้เป็นงานทางวิชาการ บรรจุความรู้ที่เป็นแบบแผนทางพระราชพิธีไว้อย่างละเอียดพิสดาร

ลิลิตพยุหยาตราเพชรพวงเป็นงานร้อยกรองที่มีขนาดยาวของกวีผู้นี้ คือเป็นร่าย 1 บท โคลง สี่สูญภาพ 198 บท

¹ กักรบท คือเดือนสิบ หรือเดือนในภาษาบาลีทั้งสิบสองเดือนคือ.-

จิตระ (เดือน 5) วิสาขะ (เดือน 6) เชษฐะ (เดือน 7) อาษาพหะ (เดือน 8)

สาวนະ (เดือน 9) กักรบท (เดือน 10) อัษṭas (เดือน 11) กัตติกะ (เดือน 12)

มาศคิริ (เดือน อ้าย) บุสสະ (เดือน ยี่) มาฆะ (เดือน 3) พัคคุณ (เดือน 4)

ร่ายยาวมหาติกันท์กุนารและมัธรี

ในสมัยเจ้าพระยาพระคลัง (หน) กวีทั้งในวัดและในวังนิยมแต่งร่ายยาวมหาติกันท์ประกวดสำนวนกัน พระนักเทคโนโลยีแต่งได้ก็แต่งกันท์ที่ตนถนัดไว้เป็นส่วนตัว จึงปรากฏสำนวนเทคโนโลยีมากมาย เจ้าพระยาพระคลัง (หน) แต่งดี ได้รับคัดเลือกเข้ารวมชุดนี้ง 2 กันท์ คือ กันท์กุมารและมัธรี ส่วนกันท์อื่น ๆ จะแต่งไว้บ้างหรือไม่ ไม่ปรากฏหลักฐาน

ผลงานร่ายยาวของกีฬานี้ ประสบความสำเร็จในสนามมหาติกันท์ ร่ายยาวของท่านเด่นกว่าร่ายยาวกันท์กุมารและมัธรีของผู้อื่นเจ้มมีผู้นิยมมาก เนื่องจากการเลือกใช้คำต่างๆ เช่นใจง่าย สำนวนเรียบเรื่นตามลักษณะคำประพันธ์ของท่าน โวหารเปรียบเทียบคมคายลึกซึ้ง ได้รรถาติและความสะเทือนอารมณ์ดียังนัก

“.... โวว่าเจ้าเพื่อนเขัญใจของพ่อเอี่ย เจ้าเคยกระทำกรรมไว้เป็นในน จึงมาตกเขัญใจไว้ร้ายก่อนตา ให้พราหมณ์ชาร่าร่วร้ายกาจ ตะแคงมาทำสีหนาทโพยใบตี โวเวลาปานจะนี้กีสายกันท์ คนทั้งหลายเขารายกันกินอาหาร บังก์เล้าโลมลูกหลวงให้อาบน้ำแล้วหลับนอน แต่สองบังอรของพ่อนี้คระปرانีให้นมน้ำก็จะตรากตรำลำบากใจที่ไหนจะเดินได้ด้วยพระบาทเบล่า ทั้งไอยเดดเผาให้พุพอง จะซอกซ้ำคล้ำเป็นหนองลงลงไม่เหล สองสุริยวงศ์ตั้งแต่เวลาทั้งกันแสงให้ สุดอาลัยของพ่อแล้วที่จะติดตาม จะบ่ายหน้าไปหาพราหมณ์เมื่อยามเย็น เผ่าจัญไรในเมืองเห็นด้วยสอยเจ้า มีแต่จะรุกร้าวคำรามดี ราชีเอียกระไร relay ไม่เกรงขามเร้าบังเมื่อยามจน ”

กากกกลอนสุภาพ

เข้าใจกันว่าเจ้าพระยาพระคลัง (หน) แต่งร่องนี้ในแผ่นดินที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ อาศัยเค้าเรื่องชาดกชื่อ กากกติชาดก ในนินباتชาดก

เนื้อเรื่องเริ่มตั้งแต่ พญาครุฑแปลงกายเป็นชายหนุ่มมาเล่นสกากับท้าวพรหมทัศ แล้วลักพาพระมเหศีรีอกกิ่บวิมานนิมพลี นาภกุเรพระพีเลี้ยงท้าวพรหมทัศติดตามไปพบนางและได้นางเป็นภารรยา พระยาครุฑทราบเรื่องที่นางมีชู้ก์ก์กรูช และสั่งนางกลับเมือง ท้าวพรหมทัศเห็นว่านางประพฤติชั่วจึงให้สั่งแพลอยหน้าไปเสีย

คุณค่าทางวรรณคดี

1. ลีลากลอนเป็นเลิศ มีสัมผัสและจังหวะเรียบง่ายอ่านมาก เช่น

กีประจักษ์ว่าเป็นอัครนาเรศ ดังดวงเนตรท้าวรักสมัครสماນ
จะเป็นกรรมนำตนให้ทรงงาน พิตริการก่อรืออยู่เรวน

แต่ความรักหนักยิ่งเมรุมาศ	ทั้งดินฟ้าอากาศสักแสนส่วน
จึงปลงจิตมิตรภาพไม่แปรปรวน	ประมวลมนเเสน่ห์ไว้ที่ในห้อง
สำนวนรำพันໄเพเรา คล้ายสำนวนເພງຍາວ ເຊັ່ນ	
ສຽງນ້ອງມີໃຫ້ຕ້ອງຮູ້ລົມ	ຍາມຂມມີໃຫ້ຂໍ້ດ້ວຍຄໍາຫວານ
ຍາມຕ້ອງຄ່ອຍປະກອງແຕ່ພອພານ	ຍາມປະສານແນຕຣນ້ອງແຕ່ພອນວລ
ຍາມແນບພື້ນອມມີໃຫ້ໜັກ	ຜຈັກນິມນ້ອງຄຣອງສງານ
ອູ່ຢ່າດ້ານລັດຄານາຊັດໃຫ້ເຮັມຄວາມ	ໂອວ່ານລ໌ຫຍ່າຍແໜ່ງໄປແທ່ງໄດ
2. ກາລຳດັບເຮືອງດີ ເສັນອັຕວລະຄຣາມລຳດັບທີ່ເກີຍວ່າຂອງກັບບັທ ທຳໄທກາຣຳດຳເນີນ	
ເຮືອງຮັດກຸມໄມ່ເຢືນເຢົວແລະໄມ່ຕ້ອງກ່າວຍ້ອນໄປຢ້ອນນາ ເຊັ່ນ	
ກົດໆລານວິນທຈຈະຈັດ	ຝ່າຍຄົນຫຮຽບແຈ້ງໃຈໃນປັກເຊີ
ຕ້ອມສະກຳໂດຍບທສຸກົນ	ຄວັນສຶກທີ່ພຣະໄກຣກີແປລັງຕົນ
ສ່ວນມານພກລັບກລາຍເປັນສຸນຮຣານ	ຄນຫຮຽບເປັນໄຣເຂົ້າໃນຂົນ
ຖາບຄາຣ່ອນໂພຍມບນ	ກົດໆລຸດລສິມພລືວິມານທອງ
3. ກວມື່ຄວາມຮູ້ສຶກ້ຳ ແສດງອອກອ່າຍ່າງມັນໃຈ ໄທຄວາມຮູ້ຊັດເຈັນ ເຊັ່ນ ເຮືອງທິມພານດີ	"ໄປເຖິງໝາຍສັດຕະກຳນີ້ກັນດຽວ
ແສ້ວຈະພາຍຸພຣາຊຈະຈັດ	ອັນເດີຍຮາຍພື້ນພຣະເມຸສົງຂຣ
ທັ້ງກ່າຍແກ້ວເພີ່ມຮັດນັບມາຮຣາຊ	ຝູ້ງກິນນຣຄນຫຮຽບີ່ໃນບຣວພຕ
ໝາຍຕີມັນຄະມັຈນາໃນສາຄວ	ອັນເທວາຊກໍລ້າຍາມພັກ້ອມໜົມດ
ແສ້ວຈະພາຈ້າໄປຢ້າງໄກຣລາສ	ເລື້ອງລຸດຊັບຮ້ອງບຣຣເລງລາຍູ
ຈັບຮະບຳຮໍາກາຣອ່ອນໜີດ	ອັນໄສສະອາດທີ່ເທັກສຽງສູນານ
ແສ້ວຈະອຸ້ມໄປເລັ່ນອໂນຄາຕ	ຕະກາກກລິນວິນຮສເຮັດຸນວລ
ປະກອບເບີ່ງຈິກສຸມປຸກມາລົງ	

4. ກາຮສອດແທກແນວຄົດກວ່າ ໃຫ້ແງຄົດແລະປ່ອງຍູ້ຂອງໜີວິຕໍ່ຫລາຍປະກາຣ ເຊັ່ນກາຣແກ້ ປັບປຸງຫາຍ່າງສຸ່ນຂອງພູ້ຄຽກ ຍັນກລັບມາເລັ່ນສັກເພື່ອກົບເກື່ອນເຮືອງວ້າຍທີ່ຕັນທຳໄວ້ ທ້າວພຣມ ທັດແມ້ຈະສົງສັຍພຸດືກຣມຂອງມານພົກຈຳນິ່ງໄວ້ ກາຣທີ່ໄມ່ລົງໂທ່ອນນາງກຸງເວຣ ໄນປະກາຣ໌ຈີວິຕໍ່ກົກ ເປັນກາຣຕັດສິນໃຈດ້ວຍສົດປັບປຸງຍູ້ມີໃຫ້ດ້ວຍອາມຟົນ ແມ້ກາກີເອງເມື່ອເຂົ້າທີ່ຄັນບັນກົດພຍາຍາມຄວບຄຸມ ອາມຟົນໄດ້ ແງຄົດທີ່ມອງເໜີໄດ້ຊັດຈາກໂຄຮງເຮືອງແລະຖ້ວຍຄໍາກີເຄືອ ອາມຟົນຂອງຫຼູ້ຍ່ອມອ່ອນໄ້ຫວັງ ເປັນຮຣມດາ ຄວາທີ່ຜູ້ເກີຍວ່າຂອງຈະຕ້ອງທຽບເພື່ອຄວາມເໜາະສມໃນກາວງຕະແລະປັບປຸດຕົວຕ່ອສຕົ່ງ ອຸດມຄຕິບອັກຕົວລະຄຣເກີບທັ້ງໝາດຍືດເກີຍຮົດຕືກເປັນສຳຄັງ ທ້າວພຣມທັດແລະເວນໄດ້ແສດງອອກ ໃນເຮືອງກາສືອເກີຍຮົດຕ້ອຍ່າງຊັດເຈັນ ຜູ້ອ່ານໄດ້ເຫັນຄຸນຮຣມແລະນໍ້າໄຈອັນສູງສຳນັບສື້ອຂອງທ້າວພຣມ ທັດທີ່ໄຫວ້ກໍ່ຜູ້ຜົດ ແມ້ຈະເປັນເຮືອງກະເທືອນໄຈເພີ່ງໄກຣກີຕາມ

การสื่อท่อนภาษาความจริงและความเป็นธรรมด้า ธรรมชาติของสังคม บางครั้งอาจทำให้เกิดแย่คิดที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อ่าน เช่น การได้รับเคราะห์กรรม ในบางครั้งก็ควรยอมรับว่าเป็นธรรมด้าของชีวิตมนุษย์ เมื่อตนท้าพรหมทัดเป็นกษัตริย์อยู่ในพระมหาวิหารธรรม ประพุทธิแด่กุศลกรรมก็ยังต้องประสมเคราะห์กรรม ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

5. ความสัมภோณอารมณ์ มีแรงงานที่ก่อความสัมภோณอารมณ์ให้แก่ผู้อ่านเป็นอันมาก เช่น “ได้ชัดคือ

5.1 การเลือกสรรคำ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นกวีที่ความสามารถเด่นมากในในการใช้คำได้ไพเราะสั่งงาม เหมาะสมกับตัวละครและเนื้อร้อง ในเรื่อง กากใช้คำยกย่องหญิงที่รัก (Endearing Words) เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ กันเป็นจำนวนมาก เช่น

ภรนาภ	วรจันทร์	นฤมล
กัลยา	ยุพาพิน	ยุพาพาล
เยาวมาลย	สมรสเมืองชีพ	ขวัญเมือง
สายสุดสวาง	ลาลฯ	

5.2 เสียงเสนาะ ความไพเราะในคำกลอน กาก “ได้จากการสัมผัสอักษรและสัมผัส สราะหั้งสองอย่าง การสัมผัสอักษรเป็นความไพเราะอย่างสั่งงาม ท่วงทีเข้มแข็ง จริงจัง เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ถนัดแต่กลอนลักษณะนี้มากและทำได้เป็นพิเศษ ส่วนสัมผัสระที่เป็นสัมผัสภายในราช ใช้ในบางวรคเท่านั้น

- ยามต้องค่อยประคองแต่พอกพาน ยามประสานเนตรน้องแต่พอนวล
- ยามแนบพ่อนอมมิให้หนัก ผองรักนิมฟ่องครองส่วน
- แต่แสร้งอ้านนำอื่นมาแก้ไข ถ้าหน่ายแหงแล้วจะแจ้งแต่จริงไป
- พระยาครุฑกรองซูชีเป็นชายเจ้า นาพาราผู้ซูชีไปสู่สมร
- ยามราตรีบึกซึ่เข้าแนบอน ทิวกรเราแนบประจำนาง

5.3 ภาพจินตนาการ ผู้อ่านนึกเห็นภาพพญาครุฑที่ใหญ่โตมาก ตัวย่ำคำกลอนเพียงสองวรค

- บินหนักกวักละโยชน์ด้วยฤทธิ์ อาจข้ามนาทีสีทันดร
- ภาพของมนพ งดงามสมเป็นบุรุษที่ชนะใจกากตั้งแต่แรกพบ
- ชาญนั้นโฉมวิไลประไฟพักตร์ แหลมหลักเชิงเล่นกีเจนจบ
- หั้งกิริยาคมสันครันครบ อันชาญในพิกพไม่มีปาน

กีบปริญญาความใสสะอาดของสีทันต์โดยใช้วิธีการเปรียบเทียบทำให้ผู้อ่านสามารถสร้างภาพจินตนาการได้อย่างแจ่มชัด

- เรายังคงทุ่มเทอย่างมาก
แม้จะขาดหายใจ
ด้วยน้ำหนักสุขุมและอ่อนไหว
ประกอบหมู่มัวจากภาระลับ
ผู้ใดข้ามมาที่สีทันดร
แสนมหาประยศาสตร์ยังเต็มเป็น

สัจจะภัยที่คืนสมุทรใสสี
ก็จะลงถึงที่แผ่นดินดาล
จังชื่อสีทันดรอันไฟศาลา
คชสารเงือกนำและนาคินทร์
ก้มม้ายมารณ์เป็นเหี้ยอกแก่สัตว์สั่น
จึงล่วงศินธีร์พิมานทอง

5.4 กีวิโภหาร มีบทโภหารที่ลึกซึ้งคมคายหล่ายแห่ง เช่น บทอุปมา ว่า

- พระสัทชื่นรัฐawanครัวภูคานึงยังได้มาทบทพักตร์มันลักษณะพระหิรุวงศ์กับองค์อ่อนชา
 - ถึงเมื่อร้าเมศร์ร้างแรมสีดาข้ามสมุทรไปนครของยังชา
ใต้โยชาพาณรินทร์กรีบตาม

ปางพระไทร โบสถ์อัมอนิรุทธ ไปสมสุดสว่างสร้อยศรีอุษา

ปางพระสมุทรโฆษณาภูมิลปี บำเรอพินทุมดีศรีสมร
แสงวิไชยศักดิ์ข้ามชลธร ปีชื่อนองคลื่นชัดให้พลัสดกัน

นางประเวศ ไกรลักษณ์
นางสุรันแรมร่างมโน๊ะเรือน

ໜົດໝາຍ

- เชยชื่นดังวิเชียรเจียระไน มีรูปไฟฟองข้าสำสลาย
ไหวหารเชิงเสียงดีเห็นบแนวทำได้ยาก แต่กวีก็หาแง่มุมดี ๆ มากล่าวไว้อย่าง
น่าชม ตอนท้าวพรหมทัต รับสั่งกับกาภีเมื่อทูลขอภัย เป็นไหวหารเห็นบแนว
ที่นุ่มนวล ว่า
 - “พื้นบอบใจในสวางค์แสนทวี มิเสียทีที่บำรุงผดุงมา”
กาภีมีไหวหารความมากกว่าคนอื่น ๆ กล่าวประชดพญาครุฑ ว่า
“ซึ่งพระไม่愧สัวเรพระราหงสวางค์ พานิราคมาร่วมเสน่ห์ฯ
ถอนอนน้องมีให้หมองสักเวลา พระคุณล้ำดินฟ้าแลสาก”
อีกตอนหนึ่ง กาภีประชดพญาครุฑอย่างคมคาย เมื่อตนถูกต่อว่าเรื่องเป็นชู้กับ
นางกุเวร

“แม่คันธารพ์ว่าแก้วในอุทธรณ์ ตกละรอนราณอุราผ่ากาย”

5.5 นางการ ผู้อ่านได้มองเห็นนาฏกรรม ศีลภาพความเคลื่อนไหวและบทบาททาง อารมณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปมาของตัวละคร เช่น ท้าวพรหมทัต เมื่อได้ฟังนาฏ กุเรเวเล่ความที่ไปลองรักภากี้ถึงวิมานฉินพลี ก็พิโรธมาก แต่ด้วยพระสติ ปัญญาอันสุขุมลึกซึ้งจึงข่มอารมณ์ได้ และเปลี่ยนท่าทีที่มีต่อนาฏกุเรเวได้ใน ทันใด

“พรหมทัตพังอรรถแสดงสดับ
เปรียบดังวาสุกรีไกรชัยชาญ
ด้วยอาลัยในสุดาดูงสาวาท
ยังช้ำคนธารพ์อันรพาร์
ควรฤกุณธารพ์ประทุจิต
เร้าไทรรักษ์มิใช่ชัยธรรม
ครั้นจะล้างเสียให้ห่วงชีวิตม้าย
เมื่อหญิงร้ายชายโหดสันดานพาล
ชำริพลาทางตรัสร์แก่นธารพ
ชึ่งท่านทำความชอบเรารอบใจ
อีกตอนหนึ่ง มนพเมื่อได้ยินนาฏกุเรเวขับร้องเสียดสี ครั้งแรกนึกໂกรธแต่ พยายามหักห้ามใจได้

หทัยวับเพียงเพลิงแตกงผลาย
ใครประหารขันดหางให้กรธ
ไปร่วมราชปักธ์แล้วมิสา
เสียแรงว่าจะใจให้ไปตาม
ทำลายมิตรให้กลั้งกลังสนนาม
มาทำความบังเหตุให้อปรมาณ
ก็เกรงด้วยครหาจะว่าขาน
ไม่ต้องการที่จะก่อเรวไป
เราอาภัยเสียมิตรที่พิสมัย
.....”

“พระยาราชเงาะไตยได้สดับ
ประหลาดจิตพิศคุณธารพ
เอօในนีอันจึงกล่าวกลอน
ฉุนโกรธแล้วรับดับไว
สำเนียขับกล่าวกลืนนีษฐาน
จินตนาโนนีก็จะนีนใน
ถึงกลืนแก้วดูงสมรมาเสียดใส
จะฟังไปให้รู้ในเรื่องความ”

5.6 การเล่นคำ ซ้ำคำและซ้ำความ เป็นความนิยมของวีไทยมานาน Jarvis สูงทัย วรรณกรรมสมัยครุอยุธยาทั้งตอนต้นและตอนปลาย ได้ระบุหนังค่าความไว เร้าเงี้นีเสมอมา เจ้าพระยาพระคัลัง (หน) ได้ใช้วิธีการเล่นคำ ซ้ำคำ ในภาค เช่น

“ฤาจักรกฤษณ์ฤทธิรังค์พระทรงครุฑ มาลักษณุพิป্রวรมภิรเมษมาน
ฤาษาดาทรงมหาทรงส์ทะยาน มาลักษณร์ไปสมานพิมานพรหม
ฤาอินทร์องค์ทรงพระยาไอยเรศ สักดูงเนตรพิปดาวดึงส์สม

5.7 การหยั่งเห็น (Insight) กวีทำได้ชัดเจนหลายตอน เช่น การบรรยายภาพพระยาครุฑ์เมื่อแปลงเป็นมานพเดินเข้าห้องพระโรงอย่างสง่าง่าผ่องงาม ผู้อ่านอาจมองลึกลงไปถึงนิสัยเจ้าชัช กรณีกริ่ม และบุคลิกอันมีเสน่ห์ของมานพได้

“ลงยังรากขพระไทรใบชิด นิมิตกาวยกลายเพศจากปักเปื้อ”

เป็นมานพเตาภากย์โซ่ กี จรลีนวยน่าดีดำเนินมา

เข้าพาราณสีบริเรือง ข้าเลืองแล้วยรับพักรถฯ ส่ายหา

อันนารีตามรัฐธรรมนูญ
โครงสร้างตามพกสบไป

การการมีให้พรั่นหนันใหม่

អគ្គភាពន័យទីសម្រាប់ការរៀបចំការងារដែលត្រូវបានរៀបចំឡើង

ภาพของตัวละครได้แก่ โจ๊ก เห็นน้ำพระทัย ความเจ้าจ่าเด็กปันและ

ห้าม โฆษณาเรื่องกามรีวาร์ชที่อ่อนไหวๆ เช่นsex ยาเสพติด ฯลฯ

“**ก้าวต่อไป** บรรดาภาระที่รักษาไว้ ล้วนเป็นภาระที่หักดิบให้เราหักดิบ”

ເກີ່ມວິຊີ່ລາສີຢູ່ໄຊ້ ລົງທະບຽນພະຍາດລົງ (໨໧໧) ຢາວລືອງຈຳລັກຮູ້ ໨໧໧

อาจก็ล่าวได้ว่า วรรณกรรมเรื่อง กากี สมบูรณ์ด้วยรัสร่วนคดีและคุณค่าทางวรรณคิลป์เป็นงานกลอนที่นำชื่อเสียงให้เจ้าพระยาพระคลัง (หน) มากที่สุดเรื่องหนึ่ง

ลิลิตครีวิชช์ชาดก

ไม่มีบ้านแผนกบอกปีแต่งเพียงแต่บอกความมุ่งหมายไว้เพียงว่า

ขอห่วงวรรณแจ้ง	แจงอวาระ
ศรีวิชัยแสดงสาร	สืบสร้าง
เป็นศรีบูรีรัตน์	กรุงเทพ
ประโภชน์หญิงชายอ้าง	อ่านแจ้งผลบัญชา

เจ้าพระยาพระคลัง (หน) แต่งลิลิตเรื่องนี้ด้วยร่ายสุภาพ โคลงสอง โคลงสี่สุภาพและโคลงดันวิธีมาลี ในส่วนที่เป็นร่ายมีคำภาษาลีแทรกอยู่คัลย์ร่ายยาวมหาชาติ

เนื้อร้องได้เดามาจากปัญญาสชาดก แสดงสติปัญญาของพระศรีวิชัยที่สามารถตอบปัญหาซึ่งนางครีไวยกาทดลงปัญญาได้ และได้นางเป็นชายา เรื่องนี้มี “อุ้มสม” เช่นเดียวกับเรื่องสมุทรโภษและอนรุทธ์ คุณค่าทั่วไปวรรณคดีของลิลิตเรื่องนี้นับว่าไม่เด่นนัก และเป็นที่สังเกตได้ชัดว่าเจ้าพระยาพระคลัง (หน) แต่งโคลง นันท์ ไม่ได้เท่าแต่งกลอน

ตัวอย่างโคลงในลิลิตศรีวิชัยชาดก แสดงความคิดและจินตนาการที่ไม่ซ้ำแบบ

ฟันสารรค์อันนอดถ้า	ฤกุกาล
ครั้นเวลาหากะยาน	ยั่วฝ้า
เมฆลาล้อมณีกาล	อสุร์โกรธ
ฟันกีซกเช็งสា	หัวห้องธร ณีฯ

สมบติอมรินทร์คำกลอน¹

ไม่ปรากฏปีแต่งและความมุ่งหมายในการแต่ง ซึ่งเป็นธรรมดาวงวรรณกรรมประเภทให้ความบันเทิง

เนื้อร้องบรรยายความรู้สึกเมื่อลงดรามของดาวดึงส์และที่ประทับของพระอินทร์ พระอินทร์ตามหานางสุขดาซึ่งไปเกิดเป็นธิดาักษ์ พบแล้วพาไปดาวดึงส์ เป็นนิทานคำกลอน สั้น เพียง 370 คำกลอน

ได้กล่าวแล้วว่า เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ถนัดการแต่งกลอนมากที่สุด งานกลอนชิ้นนี้ได้แสดงความสามารถเป็นที่ประจักษ์ชัดอีกด้วยหนึ่ง ความไฟแรงและรสชาติของคำประพันธ์ เทียบเท่ากากีคำกลอน

¹ สมบติอมรินทร์คำกลอนครบหั้งฉบับ ได้รวมไว้ในภาคผนวกท้ายหนังสือนี้แล้ว

คุณค่า

1. พระแผนฯเรื่องสวรรค์ชั้ดเจนและละเอียดลออ เป็นแบบแผนความรู้แก่กิจกรรมต่อมาได้อย่างดี อาจกล่าวได้ว่า เป็นงานร้อยกรองที่กล่าวถึงสวรรค์ได้พิสดารที่สุด

2. มีรสนิยมเรื่องความงามศิลป์ครบทั่วไป ทั้งในด้านการใช้คำให้เสียงเสนาะ โวหาร ปรีบเทียบและการสร้างภาพจินตนาการ เป็นแบบอย่างการแต่งกลอนได้

บทพระแผนฯสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ให้ภาพจินตนาการที่แจ่มชัดยิ่งนัก

หนึ่งแ Keto ไม่กำม พฤกษ์ที่นึกพิจ จนับแสนแทนสิบกีกินกิวิล

มีทรายทองรองรับกับพื้นดิน ประพรสินธุ์เสารสจุ่งใจ

กำแพงแก้วล้วนแก้วทั้งเจดดัน ตาลสุวรรณรุ่นรื่นเรียงไสว

เมื่อลุมพัดกีระบัดสำเนียงใบ เฉลิมโสดหฤทัยดังดนตรี

หนึ่งโรงเทวาภิวันนีองนิจ ควรพิศพื้นแก้วทั้งเจดสี

สูงห้าร้อยโยชน์สุดบรรลี ท่วงทีเกิ่งท้องทิษัมพร

ฉลุบันก้านเกี้ยวเลี้ยวลด ข้อยชุดเดียรสีห์ไกรสาร

ช่อพ้าชวนฟ้าให้ซมอง แก้วท่อนหอนช้อนลำยองเรียง

กลอนและร่าย Jarvis สร้างภูษาท้องที่วัดราชคฤห์

เจ้าพระยาพระคลัง (หน) มีครรฑาสร้างพระสถูปบนภูเขาจำลองที่วัดราชคฤห์ บนบก บอกศักราชไว้ว่า “กติกามาสปีกุนตรีศก” ตรงกับ พ.ศ. 2334 เช่นใจว่างานประพันธ์ชั้นนี้คงแต่งในปีเดียวกันแน่น

แต่งเป็นกลอนสั้น ๆ 40 คำกลอน ร่ายสุภาพขนาดยาว 1 บท โคลงสีสุภาพจบเรื่อง 1 บท พระแผนฯว่าเจ้าพระยาพระคลังได้สร้างภูเขาจำลองประดิษฐ์บนพระบรมสารีริกธาตุไว้ใน สถูปต่ำแต่ภูเขาทางด้าน ประดับด้วยรูปสัตว์นานาชนิด ตอนห้ามกล่าวอัญเชิญพระภูมิเทว่าให้ คุ้มครองและอธิษฐานการเกิดในภพหน้า

ลักษณะคำกลอนดีเด่นตามแบบของท่าน ส่วนร่ายสุภาพไม่ปรากฏลงนามที่ได้มีขานด้วยมากเท่า Jarvis นี้ สงสัยได้ว่า เจ้าพระยาพระคลัง (หน) แต่งร่ายสุภาพได้ดีเช่นเดียว กับร่ายยาว ตัวอย่างร่าย Jarvis วัดราชคฤห์

“น้ำดุดาดกระเต็น ซึมช่านเข็นแซงช่า ชลฉานฉ่าเชี่ยวโชน
กระทบโนนลงอ่างแก้ว งามพราวแพรววัดดังวิเชียร ระเบียรโชน
มั้ยามากมาย สีทองพรายเงินยัง ผุดเป็นดวงเป็นด่าง
สามหางต่างปูมเปา ว่ายพญเพราเคล้าคู่ บ้างลุนลุ่มโอง.....”

ตัวอย่างกลอนจารีกวัดราชคฤห์

มีนาพุดดันลงท้องชา
ริมชลรัตนรุกข์ระบัดไป
แล้วมีสัตว์จุบทวบนา
ผู้จะมดชนมันเม่นโคลา
กว้างทรยชาเย้มระบัดอ่อน
คนาซ้างอย่างประหนึงว่ายามเย็น

เห็นช่านกระแตเชี่ยวเสี้ยวไหล
สำไเพด้วยดอกผลพวงผกา
ประดับดาษชั้นช่องในเชิงพา
กาสรสุพยัคฆะอย่างเป็น
พังพอนกะลุมพูกเหี้ยเหน
ออกเล่นชาหยทุ่งสำเทียรดง

นอกจากงานนิพนธ์ที่กล่าวแล้ว เจ้าพระยาพระคลัง (หน) มีผลงานเบ็ดเตล็ดเป็นโคลงและเพลงยาวอีกบ้าง งานแต่ละชิ้นของท่านมีลักษณะเฉพาะที่อาจสังเกตได้ โดยเฉพาะงานกลอน มีลักษณะเด่นเป็นพิเศษ สร้างมาด้วยสัมผัสอักขรและการใช้คำ เป็นตัวอย่างของกลอนที่ให้เราสนใจคุกค่อน

พระเทพโมลี (กลิน)

พระเทพโมลีมีชื่อเสียงเป็นพระนักเทคโนโลยีชาวต่างด้าน อยู่วัดราชสีทธิราม (วัดพลับ) มีผลงานร่ายยาวมหาศิลปะอย่างกันต้น คือ กันต์มหานพ และกันต์กานกันต์

สำหรับกันต์มหานพนั้น ได้ชื่อเสียงมากกว่าแต่งดีดี ถึงกับกรมสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงยกย่องและไม่ทรงแต่งกันต์ที่แข่งสำนวนด้วย เมื่อร่วมเป็นร่ายยาวที่คัดเลือกแล้ว สิบสามกันต์ กันต์มหานพ ยังเด่นสมบูรณ์ด้วยรสวรรณคดี ยกจะหา กันต์อื่นเทียบเคียงได้

สำนวนร่ายยาวของพระเทพโมลี (กลิน) เด่นด้วยการใช้ถ้อยคำ สัมผัสอักขรและเล่นคำอย่างวิจิตรบรรจง ใช้คำพื้น ๆ เข้าใจง่าย ล้ำด้วยความได้ดีจนเห็นภาพจินตนาการชัดเจน โปรดพิจารณาการเลือกสรรคำใช้ ในร่ายต่อไปนี้

“..... แลสนัดในเบื้องหนันนักเข้าใหญ่ยอดเยี่ยมโพยมอย่าง พยัพเมฆ มีพร摊เขียวขาวแดงดูอิดีเรกด้วยรัตน์พมณ์แม่น่า โครงชม ทึงอกจำแหงเงื่อมกึ่งมazole ชะง่อนผา ที่ผุดเผินเป็นแผ่นภูตตะเพิงพัก บางแห่งเล่ากีเหียนหักหิน เห็นเป็นรอยร้าว ran ระคายคระพิศวง ตัวยธารอุทกที่ตกลงเป็น หยาดหยัดหยัดย้อยเย็นเป็นเห็นบนหัว”

นิราศตลาดเกรียง

โคลงนิราศเรื่องนี้เข้าใจกันว่า พระเทพโมลี (กลิน) เป็นผู้แต่ง แต่ไม่ปรากฏหลักฐาน
แน่นอน

พ.ษ ประมวลมารค ให้คำสั่นนิชฐานไว้ดังนี้

“นิราศตลาดเกรียงนั้น ข้าพเจ้าว่าแต่งในรัชกาลที่ 3 เข้าใจว่าตลาดเกรียงอยู่ติดแม่น้ำเจ้าพระยา ระหว่างทางไปเมืองกรุงเก่า เเลยบางปะอินขึ้นไปนิดหน่อย แต่ในเรื่องเดินทางไปถึงเพนียดคล้องช้างที่อยุธยา เพราะฉะนั้นชื่อนิราศตลาดเกรียงจึงไม่ตรงกับเรื่อง การที่ผู้แต่งจะโดยเด็ดจ้าไปคล้องช้างดูจะไม่ใช่ กิจของสงฆ์ ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่าเรื่องนี้ผิดทั้งชื่อและชื่อผู้แต่ง ”¹

ฉะนั้นจึงยังไม่อาจสรุปได้ว่าແน่อนว่า นิราศเรื่องนี้เป็นผลงานของพระเทพโมลี หรือของท่านผู้ใด

ตามความเห็นส่วนตัวของผู้เขียน ชื่อนิราศตลาดเกรียงนั้น น่าจะถูกต้องแล้ว การกล่าวถึงตำบลที่อยู่เลยตลาดเกรียงขึ้นไปจนถึงเพนียดนั้นพิเคราะห์ดูสำนวนแล้ว ไม่น่าเชื่อว่าเป็นของผู้แต่งคนเดียวกันกับตอนต้น สำนวนตอนต้นแต่งดีไปจนถึงโคลงที่ 82 ซึ่งกล่าวถึงตำบลบ้านแปง (อยุธรขามกับเกาะบางปะอิน ก่อนถึงตลาดเกรียง) โคลงต่อไปตั้งแต่บทที่ 83 ถึง 93 อีก 11 บทนั้น ฝีปากอ่อนมาก ผิดบั้งคับເອກ-ໂກ เก็บบทุกโคลง ความเห็นที่ว่า ผู้แต่งเรื่องนี้มุ่งไปถึงเพนียดนั้นจึงเป็นเรื่องน่าสงสัย นิราศเรื่องนี้คงยุติการเดินทางเพียงตลาดเกรียงจริง การบรรยายความต่อจากนั้น อาจจะมีผู้แต่งเติมที่นี่ภายหลัง และเมื่อเป็นเช่นนี้ จึงคงไม่เกี่ยวข้องกับการคล้องช้างด้วย เกี่ยวกับผู้แต่งโคลงนิราศเรื่องนี้ ยังมีปัญหาอยู่ว่าพระเทพโมลีแต่งหรือไม่ เพราะเก็บบทุกโคลงรำพันถึงนาง แม้จะไม่ได้ออกชื่อนางก็ดูไม่เหมาะสมกับสมณวิสัยของพระเทพ ชั้นผู้ใหญ่ สุนทรภู่แต่งนิราศขณะเป็นพระภิกษุก็สังวรเรื่องสึกaoอยู่เป็นอันมาก หากจะคิดว่า พระเทพโมลีแต่งโดยคิดเป็นเรื่องสมมติให้ได้รับชาติของนิราศ ก็เป็นเรื่องที่อาจเป็นไปได้เช่นกัน ปัญหาเรื่องผู้แต่งนี้ควรศึกษาค้นคว้าต่อไป

อย่างไรก็ตาม โคลงนิราศเรื่องนี้นับเป็นนิราศที่แต่งดี ศีลด้านการใช้คำเล่นสัมผัสอักษร และการเทียบชื่อตำบลกับเรื่องคร่ำครวญ ใช้ “ลูกเล่น” แสดงชั้นเชิงกวีเก่า เช่น ขันดันและลงท้ายด้วยคำ ๆ เดียว กัน การสัมผัสอักษรข้ามวรรค-ข้ามบทและการเล่นซ้ำอักษรเป็นต้น

สงสารพิโภคเนื้อ	นวลหงส์
รอยพีบากเบียนบง	กษแก้ว
กับเรียมจึงจากจง	สังวาส
สังเวชwanพีแคลสว	คลาดเคล้าสังสาร

¹ จันทร์จิราภิรัชนี, ม.จ. ประชุมนิราศกำโคลง หน้า 165

คำเปลวแห่งแผ่นดิน	วางขาย
แผ่นมาตราพักรตร์เหมือนหมาย	แม่ข้ม
ลงสารสุดเสียดาย	ผิวฟอง พีโอย
ผิวพิมลงมาปั้ม	แปดเหล้าคำเปลว
เปรียบเทียบดี เลือกสรรคำมาใช้ เหมาะทั้งสัมผัสและความ เช่น	
ถันถันถึงถ้นท้าย	ตลาดแล
พิศตลาดตะลึงแพ	พ่วงไม้
สินค้าสิ่งของแօ	อัดอยู่
เปล่าแต่อกเรียมไว้	ราครั่งทางเกณม
ชานาօเนกเกือ	การตัน
ออกไว้ไปแบกขน	ฟ้อนข้าว
แสนร้อนสุดแรงรน	เร็วช่วย เรียกรา
โอับเห็นแบกเต้า	ช่วยร้อนเรียมเลย

พระยาธรรมปรีชา (แก้ว)

ภูมิสำเนาเดิมอยู่ที่จังหวัดพิจิตร รับราชการตำแหน่งพระอาสาภรณ์ในแผ่นดินพระเจ้ากรุงธนบุรี เคยตามเสด็จราชการทรงครุฑ์ศึกษาและศึกษาธรรมเนียมต่างประเทศ ต่อมาได้กราบถวายบังคมลาออกบวช ณ วัดทรงส์รัตนาราม ศึกษาพระปริยัติธรรมแต่ก่อนเป็นที่นับถือของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมาก โปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระราชบุตรชั้นสูงที่พระรัตนมนี

ต่อมาก็จะส่งมาร์กี้ว่าเป็นคนอาสาสมัคร ถึงกับออกความเห็นว่าพระสงฆ์ควรถวายบังคมแด่พระเจ้ากรุงธนบุรีได้ จึงต้องสึกออก แต่สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงเสียดายความรู้จึงทรงตั้งให้เป็นพระอลาักษณ์¹ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยาธรรมปกรณ์ แล้วยังทรงปฏิบัติตามสำาดับ

หนังสือที่พระยาธรรมปรีชา (แก้ว) แปลและเรียนเรียงมีหลายเรื่อง เป็นเรื่องทางศาสนาทั้งสิ้น คือ ไตรภูมิโลกวินิจฉัย รัตนพิมพวงศ์ และมหาวงศ์ นอกจากนั้นยังคงเคยเป็นแม่กกองฝ่ายราชบัณฑิตชั้นพระไตรปิกัดด้วย

เรื่องรัตนพิมพวงศ์ เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระยามิลินทร์กษัตริย์กรีก ตัวสปุจจาวิสชนา ธรรมะกับพระนากเสน มีต้านันพระแก้วมรกตรวมอยู่ด้วย

¹พิทยาลักษณ์มีภารกิจ, กรรมหนึ่ง พระพุทธยอดฟ้า ทรงพันธุ์วัฒธรรม หน้า 100

ไตรภูมิโลกวินิจฉัย

แต่งเมื่อ พ.ศ. 2345 จารลงในใบланจำนวน 59 ผูก มีค่าเรื่องเหมือนเดิมกิจของพญาลิไท

วิธีแต่งให้เข้าบรรยายเหมือนร่ายความหาเวสสันดรชาดก คือ ยกคากาชีก่อนแล้วพร้อมนาตัวยร้อยแก้ว สำนวนโวหารประณีตบรรจง แม้ว่าจะติดสำนวนฝ่ายวัดอยู่บ้าง แต่ก็เป็นแบบฉบับการพราหมณ์ที่ละเอียดถึงทุกน้ ให้ภาพพิจรณากการด้วยโวหารเชิงปรี่ยบเที่ยบที่แจ่มชัด

การพื้นฟูวรรณกรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็นงานที่ทรงวางแผนดำเนินการไว้อย่างดี กล่าวคือ ทรงจัดพื้นฟูงานวรรณกรรมที่จำเป็นแก่บ้านเมืองมากที่สุดเสียก่อน วรรณกรรมทางฝ่ายศาสนาจักรได้แก่พระปิฎกและเรื่องสำคัญทางศาสนา วรรณฝ่ายอาณาจักรได้แก่ กวีหมาย แบบแผนพระราชพิธี ৎพาวดี และเรื่องแปลต่างประเทศ ละคร ส่วนวรรณกรรมบันเทิงคดีนั้นทรงเห็นว่า ละครในอันเป็นเครื่องราชสูปโภค ต้องแสดงแต่เรื่องที่ถือกำหนดกันมาแต่เดิมเท่านั้น คือ รามเกียรตี อุณหุ ฯ ลฯ อิเหนา จึงได้ทรงพระราชนิพนธ์บุคละครกั้งสามเรื่องนั้นให้เป็นแบบแผนโดยสมบูรณ์ก่อนวรรณเรื่องอื่น

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเริ่มต้นพื้นฟูวรรณกรรมด้วยพระองค์เอง เช่นนั้น กวีในราชสำนักและทั่วไปต่างก็โดยส่วนตัวนิยม สร้างสรรค์งานกวีนิพนธ์กันมากขึ้น วรรณคดีในยุคนี้จึงเจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็ว

งานพื้นฟูวรรณกรรมประสบความสำเร็จเป็นผลดีแก่วงวรรณคดีของชาติในสมัยนั้นและสมัยต่อมา ก็ด้วยพระปรีชาสามารถงานประพันธ์และความเอาพระทัยใส่ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกอย่างแท้จริง

การถ่ายทอดวรรณกรรมจากต่างประเทศ

การถ่ายทอดวรรณกรรมจากชาติหนึ่งไปสู่ชาติหนึ่งเป็นความเคลื่อนไหวตามปกติธรรมชาติของวัฒนธรรม ดังได้กล่าวแล้วในตอนที่ 1 การถ่ายทอดวรรณกรรมต่างประเทศเป็นวรรณกรรมไทยมีมาช้านานและเชื่อกันว่าวรรณกรรมต่างประเทศบางเรื่อง เช่น รามเกียรตี ไทยได้รับมาจากอินเดียตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัย

การรับถ่ายทอดวรรณกรรมในยุคก่อน ๆ ของไทยมักเป็นผลพลอยได้จากการรับวัฒนธรรมด้านอื่น มิใช่เจตนาที่ถ่ายทอดวรรณกรรมโดยตรง จะนั้นวรรณกรรมต่างชาติหลายเรื่อง จึงเปลี่ยนแปลงคลาดเคลื่อนไปจากต้นเรื่องเดิมเป็นอันมาก ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกการถ่ายทอดวรรณกรรมต่างชาติได้กระทำเป็นลักษณะนี้ มีกรรมวิธีที่เป็นแบบแผนมากขึ้น เป็นต้นว่ามีการตั้งคณะกรรมการจัดแปลงหรือถอดความ เช่น การแปลเรื่องจีน

หรือการชำระส่วนท่านเรื่อง มอง นับว่าการถ่ายทอดวาระ ณ กรรมจากต่างชาติมาสู่วาระคนไทยในสมัยนั้นเป็นงานสำคัญที่น่าศึกษา

ต่อไปนี้จะกล่าวถึงวรรณกรรมต่างชาติที่ถ่ายทอดมาเป็นวรรณกรรมไทยโดยลำดับคือ วรรณกรรมสันสกฤต วรรณกรรมชวา วรรณกรรมมอญ และวรรณกรรมพงคาวดารจีน

วรรณกรรมสันสกฤต

วรรณคดีสันสกฤต เป็นวรรณคดีเก่าแก่มาก ในยุคแรก ๆ เกี่ยวข้องใกล้ชิดกับศาสนา วรรณกรรมสันสกฤตจึงมีฐานะเป็นคัมภีร์ทางศาสนาด้วย ไทยได้รับการถ่ายทอดวรรณกรรมสันสกฤตมาพร้อมกับศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเชื่อกันว่าเข้ามาเผยแพร่ในดินแดนสุวรรณภูมิก่อนสมัยสุโขทัยเป็นราชธานี

เพื่อให้เข้าใจวรรณคดีสันสกฤตเป็นพื้นฐาน จะกล่าวถึงการแบ่งยุคของวรรณคดีสันสกฤต โดยสังเขปดังนี้

วรรณคดีสันสกฤตแบ่งเป็น 7 ยุค คือ

1. ยุคพระเวท วรรณกรรมยุคนี้คือคัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์ ชาว印ดูเชื่อกันว่าพระพรมเป็นผู้แต่งพระเวท จึงถวายพระนามพระพรมเป็น “อาทิกี” คือวีคินเรก พระเวทแบ่งเป็น 3 ส่วน เรียกว่า ไตรเพท คือ ฤกเวท เป็นคำสรรเสริญเทพเจ้า บชรเวท ประกอบด้วยตัวมนตร์และวิธีใช้มนตร์ สามเวท เป็นบทสวดหรือขับร้องเป็นทำนองเพื่อสรรเสริญเทพเจ้า ต่อมามีพระเวทที่ 4 เพิ่มขึ้นภายหลังซึ่งชื่อ อถรรพเวท เวทมนตร์ที่ใช้เพื่อให้ดีหรือร้ายรวมทั้งการกระทำเพื่อป้องกันอันตรายต่าง ๆ ด้วย

2. ยุคมหาภารัตย์ เป็นยุคที่ชาว印ดูนับถือวีรบุรุษซึ่งเป็นผู้นำของกลุ่มชน วรรณกรรมยุคนี้จึงกล่าวถึงเรื่องความเก่งกล้าสามารถของวีรบุรุษเป็นสำคัญ วรรณกรรมเรื่องใหญ่ในยุคนี้ได้แก่เรื่องมหาภารตะบุฑ เป็นบทสรรเสริญนักกรงผู้กล้าหาญและเรื่องรามายณะ สรรเสริญผู้นำของตนคือ พากอริยกะที่สามารถถล่มภัยแล้วอาชนะศัตรูได้

3. ยุคปุราณะ เป็นยุคที่ชาว印ดูกลับไปนับถือบุชาเทพเจ้าอย่างมาก วรรณกรรมยุคนี้มีแต่เรื่องเทพเจ้า เป็นการสรรเสริญความยิ่งใหญ่ อิทธิฤทธิ์และความกรุณาของเทพเจ้าที่มีต่อมวลชนุษย์ นอกจากนั้นก็ยังมีเรื่องราวเรื่องกรรมมุคมหาภารัตย์ที่กล่าวถึงวีรบุรุษมาดัดแปลงเป็นเรื่องเทพเจ้าอีกด้วย กวีใช้วิธีเปลี่ยนแปลงตัวเอกโดยกำหนดให้วีรบุรุษในยุคมหาภารัตย์เป็นนาราียน渥ตาร ฉะนั้นวรรณกรรมในยุคปุราณะส่วนมากจึงมีเค้าเรื่องซ้ำกับวรรณกรรมยุคมหาภารัตย์ วรรณกรรมสมัยนี้แบ่งเป็น 118 ปุราณะ ปุราณะที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีไทยคือ วิษณุปุราณะ กล่าวถึงการอวตารของพระนารายณ์รวมทั้งหมด 10 ปาง คือ

- (1) มัตสยาตรา อวตารเป็นปลา
- (2) ภูรมาตรา อวตารเป็นเต่า
- (3) วราหาตรา อวตารเป็นหมู
- (4) นรสิงห์หาตรา อวตารเป็นนรสิงห์
- (5) วามนามาตร อวตารเป็นพราหมณ์เตี้ย
- (6) ปรคุรมาตรา อวตารเป็นพราหมณ์ถือขวาน
- (7) รามจันทร์หาตรา อวตารเป็นพระรามในเรื่องรามเกียรติ
- (8) กฤษณาตรา อวตารเป็นท้าวகฤษณะในเรื่องอุนรุท
- (9) พุทธาตรา อวตารเป็นพระสมณโคดม พระพุทธเจ้า
- (10) กัลกยาตรา อวตารเป็นพระกัลกิ

4. บุคคลต้นตระ บุคคลนี้นับถือศรัทธารื่องไสยาสารตร์มาก นิยมบังสรวงเทพเจ้าด้วย การม่นบูชาขี้ญ วรรณกรรมสันสกฤตบุคคลนี้จึงมีแต่เรื่องไสยาเวทและการบวงสรวง

5. บุคภาຍะ เน้นความไฟแรงทางวรรณศิลป์เป็นพิเศษ วรรณกรรมบุคคลนี้มีชื่อเสียง ว่าไฟแรงลึกซึ้งมาก กวีเด่นคือ กาลิกาส เป็นกวีในราชสำนักหัววิกรามทิตย์ผู้รัจนาวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น ศกุนคลา วิกรโนราศรี เมฆทูต รมุวงค์ และ นโลทัย เป็นต้น

6. บุคนาฏกุล คือยุคการละคร วรรณกรรมบุคคลนี้ส่วนใหญ่เป็นบทละคร และวรรณกรรมส่วนหนึ่ง คือ วรรณกรรมเก่าในยุคก่อน ๆ ที่นำม้าดัดแปลงเป็นบทละคร ไทยถ่ายทอด วรรณกรรมสันสกฤตบุคคลนี้มายลายเรื่อง เช่น เรื่องสาวิตรี ปริยทรศิกา และอิลราช เป็นต้น

7. บุคนิทาน นิยมแต่งเรื่องนิทานและบทความมีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง แทรกความคิด ปรัชญา และคติธรรมเป็นอันมากที่ไทยเปลี่ยมมาแล้วมีหลายเรื่อง เช่น กถาสวิตสาร นิทานเวดาล และหิโตปเทศ เป็นต้น

วรรณกรรมไทยรุ่นเก่าที่ถ่ายทอดมาจากวรรณกรรมสันสกฤตมี 2 เรื่องสำคัญ คือ รามเกียรติกับอุนรุท (บางครั้งเรียกอนิรุทธ) เป็นวรรณกรรมบุคคลบุราณะทั้งสองเรื่อง เรื่องรามเกียรติเป็นที่รู้จักแพร่หลายมากกว่าเรื่องใด ๆ และนำมาแต่งเป็นบทกวีประเภทต่าง ๆ หลายประเภท ทั้งนิราศคำฉันท์ กพาทย์พาภัยโขน และกลอนบทละคร ส่วนเรื่องอุนรุทเป็นบทละครในที่ได้รับความนิยมมากในสมัยคริสต์ศรีอยุธยาตอนปลาย วรรณกรรมทั้งสองเรื่องกล่าวถึงการอวตารของพระนารายณ์ มาปราบยักษ์ตัวละครมีทั้งเทวดา ฤๅษี ยักษ์และสัตว์ต่าง ๆ ใช้จากสวรรค์ โลกมนุษย์ หิมพานต์ และบادาล จะนั่งจีงอ้างกล่าวได้ว่าวรรณกรรมทั้งสองเรื่องนั้นมีส่วนอย่างมากในการให้ความรู้แก่คนไทยเกี่ยวกับเทวดา ฤๅษี ยักษ์ ครุฑ นาค กินnar รวมทั้งสวรรค์วิมานและหิมพานต์ด้วย

วรรณกรรมชาฯ

แม้ว่าชาจะมีอานาเบตไกล์เดียงกับไทย แต่การติดต่อสัมพันธ์กันในสมัยโบราณ ไทยจึงรู้จักวรรณกรรมชาฯ ในระยะหลัง คือ วรรณกรรมเรื่องอิเหนาเข้ามาในไทยสมัยครุยุคยาตตอนปลาย เมื่อรับถ่ายทอดมาจากแลวได้แปรเป็นบทละคร เนื้อเรื่องสนุกและแปลงไปจากแนวเดิม จึงทำให้อิเหนา เป็นที่รู้จักแพร่หลายอย่างรวดเร็ว และกลายเป็นบทละครที่ได้ด้วยกว่าเรื่องอุณหุก

เรื่องอิเหนาเป็นนิทานอิงพงศาวดารของชาฯ เป็นเรื่องเฉลิมพระเกียรติมหาราช ผู้ยิ่งใหญ่ พระนามกามศัว ซึ่งครองราชย์ในราชก่อนสมัยสุโขทัยเล็กน้อย เรื่องพงศาวดารชาฯ ดังกล่าวเรียกว่า “อิเหนา ปันหยี กรัตปาตี” ภาษาสามัญเรียกันโดยทั่วไปว่า “ปันหยี” เรื่องปันหยีในชาฯ เป็นทั้งเรื่องเล่าทำนองนิทาน เป็นบทหนังและบทโขน ประกอบกับประเทศชาฯ แต่เดิมมีหัวเมืองมากมายตามลักษณะพื้นที่ที่เป็นเกาะ เรื่องอิเหนาของแต่ละเมืองจึงต่าง ๆ กันไป มากมายหลายสำนวนแต่เค้าเรื่องใหญ่ตรงกัน

อิเหนาที่ถ่ายทอดมาสู่วงวรรณคดีไทยมี 2 สำนวนคือ อิเหนาใหญ่ (ดาหลัง) และ อิเหนา (บทละครอิเหนา) เรื่องอิเหนาที่มีแต่เพียงคำเล่ากันมาว่า เจ้าฟ้าหญิงกุณฑลกับเจ้าฟ้าหญิงมงกุฎพระราชธิดาในพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเป็นผู้ทรงนิพนธ์ เจ้าฟ้าหญิงทั้งสอง พระองค์นี้ได้ฟังเรื่องอิเหนาจากนางข้าหลวง ซึ่งเป็นแขกมลายู ทรงเห็นว่าเป็นเรื่องสนุกจึงทรงนำมาแต่งเป็นเรื่องละคร เล่ากันว่าเจ้าฟ้าหญิงกุณฑลทรงนิพนธ์เรื่องดาหลัง (อิเหนาใหญ่) เจ้าฟ้าหญิงมงกุฎนั้นทรงนิพนธ์เรื่องอิเหนาเล็ก¹ เรื่องดาหลังและอิเหนามีเนื้อเรื่องรายละเอียดต่างกัน แต่โครงเรื่องใหญ่ตรงกัน

วรรณกรรมชาฯเรื่องอิเหนา เป็นเรื่องที่คนไทยรู้จักและนิยมมากก็จริง แต่ไม่ควรมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมในยุคต่อมาหากเท่ากับวรรณกรรมสันสกฤตและวรรณกรรมจีน อาจเป็นเพราะกวีผู้ถ่ายทอดอิเหนาในชั้นแรกและกวีที่ปรับปรุงในชั้นหลังได้พยายามสอดแทรกภัณฑ์ธรรม ประเพณี ความคิด ตลอดจนนากในเรื่องให้เป็นอย่างไทย ๆ จนเกิดความผสมกลมกลืนกับลักษณะของวรรณกรรมไทยนั่นเอง แต่อย่างไรก็ตามเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ เป็นจำนวนมากในสมัยหลังกันว่าได้อิทธิพลจากเรื่องอิเหนาอยู่ไม่น้อย

วรรณกรรมพงศาวดารนอญ·ราชาธิราช

พงศาวดารนอญในไทยมี 2 เรื่อง คือเรื่องมหา yokthakarawang sri สมเด็จพระวันรัตแต่ง เป็นภาษาบาลีเรื่องหนึ่งกับเรื่องราชาธิราชอีกเรื่องหนึ่ง

กรมหมื่นพิทยลาภพุฒิยากรทรงกล่าวว่า เรื่องมหา yokthakarawang sri เป็นพงศาวดารนอญเกี่ยวกับเรื่องราชาธิราช สมเด็จกรมพระปรมานุชิตเมื่อยังเป็นสามเณรศิษย์ของสมเด็จพระวันรัตได้อุปโภคให้สมเด็จพระเจ้าวันรัตแต่งขึ้น² พงศาวดารนอญเรื่องนี้คงจะเล่าแพร่หลายกันมาก

¹ เปลือง ณ นคร. ประจำตัวรถกีดีสำหรับนักศึกษา หน้า 298.

² พิทยลาภพุฒิยากร, กรมหมื่น พระพุทธยอดฟ้า ทรงที่นั่นวัฒนธรรม หน้า 99.

นานแต่ครั้งศรีอยุธยาแล้ว เวลาที่สมเด็จพระวันรัตแต่งมหาอุทธาราชวงศ์เป็นภาษาบาลีนั้น คง เป็นเวลาใกล้เคียงกับการเรียนเรียงร่องราชบัตรีของเจ้าพระยาพะคลัง กวีทั้งสองท่าน นั้นคงไม่ได้อาศัยต้นฉบับของกันและกัน

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าให้เจ้าพระยา พะคลัง (หน) พระยาอินทรอัคตราช พระภิรมย์รัศมีและพระครีภูริปราชอาลำาดีย์ผู้ใหญ่เรียน เรียงร่องราชบัตรีขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2328 เหตุผลที่ทรงโปรดให้เรียงเรียงคือ เรื่องพระเจ้าราชาธิ ราชทำศึกกับพระเจ้าฝรั่งมังน้อง อันมีในพระราชพงศาวดารรามัญและเคยแปลออกจากภาษา มองุฯเพื่อถ่ายทอดพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาทนั้น มีความแปลกลักษณ์จากที่พระองค์เคยทรง พึงมาก่อน ที่บ้านแวงก ฉบับ พ.ศ. 2328 บอกพระราชประสังค์ไว้ชัดเจนว่า

“ด้วยพระราชหฤทัยประสงค์จะให้เป็นพิตตาňหີຕປະໂຍ້ນແກ່ພະບາມ ວານຫຸວ່ງຫົ່ວ່າ ນ້ຳຫຼຸລະອອງຊື່ພະບາກ ຜູ້ນ້ອຍຜູ້ໃໝ່ ດ້ວຍທ່ານິ້ນ ດ້ວຍພລເວືອນ ຈະໄດ້ສັດຈຳໄວ້ເປັນຄົດປໍາຮູ່ສົດປັບປຸງຢູ່ໄປກາຍຫັນ”

พงศาวดารเรื่องราชบัตรี กล่าวถึงเหตุการณ์สังคมราษฎรห่วงมองุกับพม่า ซึ่งมองุ เป็นฝ่ายชนะเสมอ ด้วยเหตุที่พม่าแพ้เงื่อน เรื่องราชบัตรีจึงเป็นที่พอใจของคนไทย

ເຄົາໂຄງເຮືອງແບ່ງໄດ້ເປັນ 3 ຕອນໃໝ່ ໆ ດືອ

ຕອນແຮກ ເປັນເຮືອງເຫັນ ຕໍານານການສ້າງເມືອງໂດຍເຫວາດ ແລະກ່າວສຶກະ ໂກກ່າຕົກສົງອົງກ່າວຂອງมองุ

ຕອນທີ່ສອງ ການສັງຄຣາມຄົ້ງໃໝ່ຮ່ວ່າງພະເຈົ້າราชบັນຍົດພມ່າ ທີ່ມີມອງ ຜົ່ງມັງນ້ອງກ່າວຕົກສົງພມ່າ

ຕອນທີ່ສາມ ເສົ່ງສິນສັງຄຣາມ ກ່າວຕົກສົງມອງແພ່ພະເຈົ້າ ພະເຈົ້າ ປະເທດ ຖະໜາ ດ້ວຍປັບປຸງຢູ່ ອຸນນັ້ນເຈົ້າພະຍາພະຄັ້ງ (หน)

1. เป็นสำนวนร้อยแก้วที่ดี เรียบรื่น กະທັດຮັດ ໄກສີເຄີຍກັບສາມກັກ ແຕ່ເຮືອນີ້ແຕ່ງກ່ອນ ສາມກັກ ສຳນວນໄວ່ຫາໄມ່ມີລັກຊະນະແລ້ວພະເໜີອນສາມກັກ ການລຳຕັບເຮືອງທຳໄດ້ຍືອດເຍິ່ນ

2. ແຕ່ງໄດ້ຖຸກນັກ ທັງບທບຽນພາກພັກ ບທພິຄວາສ ບທທຶນຫວັງ ບທຍັດຈະຮັຍ ແລະ ຊາວຸ່ງໆ ຖະໜາທີ່ສໍາເລັດ ຂໍລົມພະກັບຮັບທຳໄລສີ ອຸນນັ້ນທີ່ໄດ້ຮັບອະນຸຍາດວິວາດວິວາດ ດີວັດຫຼຸດ ພະຍານອຸ່ນ ແລະການສັງຄຣາມຄົ້ງໃໝ່ໃນໂຄງເຮືອງຕອນທີ່ສອງ

3. ເປັນບທປຸກໃຈໄດ້ຕີ ທັງນີ້ເປັນເພຣະມີໄວ່ຫາທີ່ຈັບໃຈ ອຸປະນິສັຍຂອງຕັ້ງລະຄວີ່ທີ່ນ່າເລື່ອມ ໄສຕວັກຫາ ແລະວິຫຼຸນຮຽນທີ່ເໝາະສົມ ເປັນແບບອ່າງການສອດແທຮກວາມຄືດແລະຈົບປະຍາຍຫຍໍາຍໍາຍໍາ ແນບເນີນໃນການແຕ່ງວຽກງານໄດ້ ອົກປະການທີ່ຜູ້ອ່ານໄດ້ຄວາມຮູ້ກາຍຖຸກສາສົກ ແລະການໃ້ ສົດປັບປຸງຢູ່ຕົ້ນປົ້ນປົ້ນ ດ້ວຍ

วรรณกรรมพงคาวด้วยอักษรจีน

จีนเป็นชาติมีอารยธรรมทางภาษาทั้งภาษาพูดและภาษาหนังสือมาเป็นเวลาช้านาน วรรณคดีของจีนจึงเจริญสืบเนื่องกันมาและมีจำนวนเรื่องมากมาย นักเขียนจีนสมัยก่อนนิยมเขียนเรื่องนิทาน นิยายและบทละครโดยอาศัยเค้าโครงเรื่องจากเรื่องจริงในตำนานหรือพงคาวด้วยวรรณกรรมจีนดังกล่าวมักสอดแทรกแนวคิด ปรัชญา หลักจริยธรรม และศิลปะวิทยาการไว้อย่างมาก จึงเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าสูงทั้งด้านวรรณศิลป์และเนื้อหาสาระ เป็นวรรณกรรมที่ให้ประโยชน์แก่ผู้อ่านอย่างสมบูรณ์

ในสมัยราชวงศ์ช่อง (พ.ศ. 1503-1822) มีการเขียนประวัติศาสตร์กันมากหลักฐาน ต่าง ๆ ได้รับการรวบรวมขึ้นอย่างประณีตเป็นแบบแผน นักประชัญทางประวัติศาสตร์คนสำคัญชื่อ เชอตุง สุมากวง ชูสี และยวนชู ได้สร้างวรรณกรรมประวัติศาสตร์ไว้มาก เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าและเขียนพงคาวด้วยสัญลักษณ์

ชาติไทยและจีนมีความสัมพันธ์กันมาเป็นเวลานาน วัฒนธรรมจีนเข้ามาเกี่ยวข้องในสังคมไทยอย่างมาก การถ่ายทอดวรรณกรรมจีนมาสู่วงวรรณคดีไทยเริ่มต้นตั้งแต่สมัยได้มีประภูมหลักฐาน นำเชื้อว่าคนจีนที่เข้ามายังเมืองไทยคงนำนิทานและนิยายจีนมาเล่าสู่คนไทยฟังตั้งแต่สมัยคริอญชาหรือก่อนหน้านั้นแล้ว แต่เนื่องจากคนไทยนิยมเรื่องแนวเทพเจ้าของอินเดียมาก่อน จึงไม่มีผู้นำวรรณกรรมจีนมาแต่งเป็นบทละครหรือบทประกอบการแสดงอื่น ๆ อีกประการหนึ่ง คนจีนเข้ามายังเมืองไทยเป็นจำนวนมากกว่าคนชาติใด ๆ นับแต่สมัยคริอญชามาแล้ว คนจีนจึงนำวัฒนธรรมจีนแท้ ๆ เข้ามาปฏิบัติโดยไม่มีการดัดแปลงหรืออนุโลมให้เข้ากับวัฒนธรรมมากันนัก เช่น นำละครจีน (จีว) เข้ามาแสดงในสมัยอยุธยา และนั่นวรรณกรรมจีนในไทยจึงยังคงเป็นฉบับจีนที่ไม่มีการถ่ายทอดเป็นฉบับภาษาไทย นอกจากจะถ่ายทอดโดยวิธีเล่าเรื่องให้ฟังเท่านั้น และคนไทยสมัยอยุธยาน่าจะรู้จักนิทานจีนในลักษณะมุขปาราชาติกันอย่างกว้างขวางพอสมควรด้วย

การถ่ายทอดวรรณกรรมจีนเป็นวรรณกรรมฉบับภาษาไทย เริ่มต้นอย่างเป็นหลักเป็นฐานสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและเปลี่ยนสืบท่อ กันมาเรื่อยๆ วรรณกรรมจีนที่ถ่ายทอดมาในยุคแรก ๆ เป็นเรื่องอิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับราชวงศ์ทั้งสิ้น คนไทยจึงเรียกหนังสือแปลจากจีนเหล่านั้นว่า “พงคาวด้วยอักษรจีน”

การแปลพงคาวด้วยอักษรจีนในรัชกาลที่ 1 เป็นงานที่ทำจริงจังในระดับราชสำนัก อาจจะเป็นเพาะเจ้ออุปสรรคทางเล็กเห็นประโภชน์ที่จะเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับกลยุทธ์และไหวพริบทางการทหาร ต้องการสร้างวรรณกรรมพงคาวด้วยอักษรจีนให้เป็นตำราพิชัยสงครามทันกับความจำเป็น สำหรับการทัพกับพม่า ซึ่งกำลังขับเคี่ยวกันอยู่ในขณะนั้น

วิธีถ่ายทอดพงคาวด้วยอักษรจีนในสมัยก่อนมี 2 วิธีคือ

1. วิธีอุดความ (paraphrase) คือใช้ล้ำมแปลจากภาษาจีนเป็นใจความภาษาไทย แล้ว

ก文ีรีกฯ ได้เรียนสำนวนฯ ไว้ในสำนวนฯ ที่ไฟฟ้า การถอดความวิธีนี้จึงได้ทั้งความและสรุปรวมๆ กัน ผู้อ่านจะไม่เกิดความรู้สึกว่ากำลังอ่านเรื่องแปล เพราะมีการถ่ายทอดถึง 2 ชั้น ในเชิงสุดท้าย ที่เป็นงานของกิวินน์ กิวีย์มิใช่วิจารณญาณคร่าวๆ เลือกสรรใจความ ตัดข้อความที่ไม่เหมาะสม ไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและประเพณีของไทยออก เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ผู้อำนวยการแปลพงศาวดารจีนในครั้งนั้น ได้ใช้วิธีถ่ายทอดแบบถอดความนี้ ประกอบกับเจ้าพระยาพระคลังและกิวีย์ร่วมงานของท่าน มีความรอบรู้ในวัฒนธรรม ขั้นธรรมเนียมทั้งในราชสำนักและสังคมไทยเป็นอย่างดี งานแปลครั้งนั้นจึงประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง ไม่มีร่องรอยของวัฒนธรรมจีนหลงเหลืออยู่เลย

ตัวอย่างการแปล 2 ชั้น เช่นล่ามจีนแปลจากต้นฉบับว่า

“ว่าดังนั้นแล้วก็ให้ยกอาหนี กับแกล้มอกมาเลี้ยงดูกัน
ต่างชาดสุราเสียงชุดชาดและเคี้ยวกับแกล้มกันจุบจับ”

การรับประทานอาหารเสียงดังเป็นธรรมเนียมจีน ถือว่าให้เกียรติแก่เจ้าของอาหาร กิวจึงต้องขัด格ลาให้เหมาะสมกับธรรมเนียมไทยว่า

“พูดดังนั้นแล้วก็สั่งให้คนรับใช้ยกกับแกล้มกับอาหนี
อกมาเลี้ยงดูกัน ต่างตีมสุรา กินกับแกล้มสำราญใจ”

2. วิธีอธิบายความ (interpretation) หมายถึงการแปลความหมายออกมาทันทีและเต็มความ เป็นการแปลสำหรับในคราวเดียว ผู้แปลโดยวิธีนี้ต้องมีความรู้ความเข้าใจและความสามารถที่จะใช้ภาษาทั้งสองได้อย่างดี จุดบกพร่องของวิธีนี้อยู่ที่ผู้แปลเป็นจำนวนมากติดสำนวนภาษาเดิม อีกประการหนึ่งของการแปลแบบอธิบายความ มักจะเป็นสำนวนร้อยแก้วที่ค่อนข้างยืดยาวรุ่งรัง แต่ อย่างไรก็ต้องแปลวรรณกรรมต่างประเทศในระยะหลัง ๆ ใช้วิธีนี้เป็นส่วนมาก เพราะสะดวกรวดเร็ว ไม่ต้องใช้ล่าม ประกอบกับนักแปลสมัยใหม่มีความรู้ภาษาต่างประเทศดีและมีความสามารถในการใช้ภาษาไทยด้วย

พงศาวดารจีนที่แปลเป็นไทย

สามก๊ก

เป็นงานแปลพงศาวดารจีนที่เด่นที่สุดในรัชกาลที่ 1 เจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นผู้อำนวยการแปล เมื่อรัช พ.ศ. 2345 พงศาวดารสามก๊กฉบับไทยมีจำนวน 95 เล่มสมุดใหญ่ เดิมเรื่องสามก๊กนี้ เป็นแต่เพียงนิทานสำหรับผู้เฒ่าผู้แก่เล่าให้ลูกหลานฟัง ต่อมาสมัยราชวงศ์ถัง (พ.ศ. 1161-1449) มีมหرضประเทวทิศขึ้น จึงเล่นเรื่องสามก๊กเป็นที่ถูกใจคนทั่วไป ถึงราชวงศ์ได้เมือง (พ.ศ. 1911-2186) มีนักอักษรศาสตร์ผู้หนึ่ง เป็นชาวเมืองชั่วจิ้ว ซึ่ง ส่อกระบวนตั้งได้เขียนสามก๊กขึ้น 120 ตอน เรียกชื่อว่า สามก๊กจีคงซกอี้ยันหง หมายความว่า “นิทานแสดงเรื่องราวจดหมายเหตุสามก๊กสำหรับประชาชน” ต่อมาเมื่อจังกั่งและกิมเสียถ่างได้ช่วยกันทำคำอธิบายและปรับปรุงต้นฉบับเดิมตีพิมพ์อกราชแพร

นอกจากนั้น ยังมีผู้แต่งเรื่องสามก๊กเป็นสำนวนต่าง ๆ อีกมาก และที่แต่งเป็นประวัติบุคคลแสดงเรื่องราวของบุคคลในพงศาวดารสมัยสามก๊กเป็นรายบุคคลมี ฉบับที่เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ถ่ายทอดมาเป็นภาษาไทยน่าจะได้แก่ฉบับของล่อภวนตง

เนื้อเรื่องเป็นการต่อสู้ชิงความเป็นใหญ่ระหว่างก๊กใหญ่ทั้งสามก๊กคือ วุยก๊ก และงอ ก๊ก ในที่สุดก๊กทั้งสามเลือมอ่านจลง แล้วรวมเข้าเป็นประเทศจีน (อ่านเรื่องย่อของสามก๊กในหนังสือประวัติวรรณคดี)

คุณค่าทางวรรณคดี

1. การใช้อักษรและประโยคภาษาทั่วไป พังรื่นหูไม่มีสัพท์ยาก เป็นแบบอย่างสำนวนร้อยแก้วประเกณิกานได้

2. การดำเนินเรื่องไม่มีข้อเดียว ทันใจผู้อ่าน

3. ชาวරดีที่สุดในระบบวรรณกรรมร้อยแก้วของไทย บทอุปมาอุปปัญญาลีกซึ่งคมคายและเห็นข้อเท็จจริงได้ชัดแจ้ง บทพรรณนา Jerome ชัดทุกตอน

4. การให้ความรู้สั่งลึกในศาสตร์ต่าง ๆ เช่น ยุทธศาสตร์ ปรัชญา จิตวิทยา ตลอดจนการศึกษาธรรมชาติเช่นชีวิตมนุษย์ สามก๊กไม่ได้แห่งอิทธิปภาคีหรือเกินความสามารถของสามัญชน จึงทำให้ผู้อ่านได้เห็นชีวิตของตัวละครทั้งหมดในลักษณะของคนจริง ๆ ความรู้ ความคิด และสติปัญญาที่ได้จากการอ่านสามก๊ก จึงเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของผู้อ่านโดยตรง

อิทธิพลของสามก๊กที่มีต่อวรรณกรรมไทยเรื่องอื่น

1. กลวิธีเขียน สามก๊กมีกลวิธีโดยแบบเฉพาะ ที่แปลกไปจากนิยายอื่นคือ “ไม่มีเครื่องหมายคำพูดกำกับคำสอนหนา นักประพันธ์ในยุคหลังพยายามเลียนแบบ เช่นยาขอนเขียน “ผู้ชนะสิบพิเศษ” ลพบุรีเขียน “เจ้าหมื่นตั้งนคร” อุบลฯ เข้มเพชร เขียน “ขุนนาง” เป็นต้น

2. สำนวนโวหาร เพราะความคมคายและกระหัตต์รัծจึงมีผู้นิยมเลียนแบบกันมาก นับว่าเป็นแบบอย่างที่ดีในการเขียนสำนวนร้อยแก้ว

3. เนื้อเรื่อง ปราภูวันนิทานในยุคหลังมีอิทธิพลของสามก๊กแทรกอยู่ทั่วไป เช่น สุนทรภู่แต่งพระอภัยมณีตอนนางละเวงเผาทัพ คล้ายตอนโนโตรัตน์แต่ทัพเรือ ตอนทุนเชี้ยวมสดสาร ตอนเสือหังเสือ ก็คล้ายกับกวนอูไม่ยอมถอดเสื้อตัวเก่า และตอนสุวรรณมาลีสูญอาวุธก็ใช้วิธีผ่าตัดเหมือนตอนกวนอูสูญเก้ากันด้วย

4. การสมลักษณ์ตัวละคร ตัวละครเด่น ๆ ในสามก๊ก เช่น เล่าปี งงเบี้ง กวนอู ล้วนเมื่ลักษณะความดีเฉพาะตัวต่าง ๆ กัน ตัวเอกในนิทานไทยสมัยต่อมาได้รับอิทธิพลจากบุคลิกภาพของตัวละครเหล่านั้น เห็นได้โดยทั่วไป เช่น พระอภัยมณีมีลักษณะคล้ายเล่าปี ใจอ่อน มักสงสารศัตรู นางวารี วาจาคมเหมือนงงเบี้ง อุคurenตามด้วยอาการคล้ายจิวี่ นอกจากนี้ตัวละครใน

เรื่องผู้ช่วยสำนักงานฯ อาจเทียบเคียงได้กับตัวละครหลายตัวในสามก๊ก

5. การเกิดวรรณกรรมมุคหลัง สามก๊กเป็นจุดตั้งต้นให้มีการถ่ายทอดพงศาวดารจีน เป็นภาษาไทยอีกเป็นจำนวนมาก ทำให้วงวรรณกรรมไทยมีปริมาณหนังสือมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีสามก๊กและเรื่องเกี่ยวกับสามก๊ก จำนวนมาก ๆ เกิดขึ้นอีกมาก ทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง เช่น สามก๊กฉบับวณิพก (ยาขอบ) เป็นเอก ใจโฉนดตลอดกาล (ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช) อิน-ไซด์สามก๊ก (อ.ร.ด.) สามก๊ก ฉบับร้านกาแฟ (นายหนาวย) สามก๊กฉบับพิควรัส (สุทธิพล นิติ วัฒนา) เป็นร้อยกรองก็มี เช่นงานของบุนวิจิตรมาตรา เป็นต้น

นอกจากเรื่องสามก๊กแล้ว พงศาวดารจีนเรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่งแปลในสมัยรัชกาล ที่ 1 คือ ไซซัน กรมพระราชนวังหลังเป็นผู้อำนวยการแปล หลังจากสามก๊กและไซซันฉบับภาษาไทยแพร่หลายเป็นที่นิยมอ่านของคนไทยแล้ว ก็มีการแปลพงศาวดารเรื่องอื่น ๆ ในสมัยต่อมาจน ถึงรัชกาลที่ 6 จะมีเว้นเพียงในรัชกาลที่ 3 เท่านั้น

พงศาวดารจีนที่ถ่ายทอดมาเป็นภาษาไทย ได้แก่

เรื่อง

พงศาวดารสมัยราชวงศ์

ไคเก็ก	สมัยตีกคำบรรพ์
ไคเก็ก, ห้องสิน	ราชวงศ์แซและชาง
ห้องสิน, เลียดก๊ก	ราชวงศ์โจว
ไซซัน, ตั้งอัน	ราชวงศ์นิน
สามก๊ก (ตอนกลาง), ตั้งจีน	สมัย 6 ราชวงศ์
นำช่อง	
สัมภัง หรือชัยสัง	ราชวงศ์ชุย
ชัยสัง (ตอนปลาย), พักเสา,	
ชัยนกุย, บิงชัน, ไซอิว,	ราชวงศ์สัง
บูเชกเทียน	
นำฟัก, บัวข่ายเหลา,	สมัย 5 ราชวงศ์
เงวโขัวเพงไซ, เพงปัก	
ชาวยัง, ช่องกั่ง, เปาเล่ย	ราชวงศ์สุง (ช่อง)
ถูกงอัน (เปาบุนจีน)	
เม่งเฉียว, เօงເລີຍດຕ້ວນ,	
ເອງເຕັກອົວກັ້ງໜໍາ	ราชวงศ์หมิง
ໄຕອັງແຜ, ເນີຍໜໍາອິດຊື່ອ	
ເມັງມວດເຫັງຜົວ, ເຫັງເນີຍ	ราชวงศ์ชิง (ເຫັງ)

ลักษณะเฉพาะของพงคาวดารจีน

พงคาวดารจีนเป็นนิทานที่เร้าความสนใจของผู้อ่านและถูกใจคนไทยเป็นอันมาก การแปลพงคาวดารจีนจึงได้รับความนิยมต่อเนื่องกันมาเกือบไม่ขาดระยะ อาจสรุปลักษณะเฉพาะของพงคาวดารจีนดังนี้

1. พงคาวดารจีนดำเนินเรื่องรวดเร็วทันใจ เน้นบทบาท บุคลิกภาพและคำสอนทนาของตัวละครมากกว่าการพறรัณนาจากและความงามของสิ่งต่าง ๆ ตัวละครเผชิญกับเหตุการณ์ที่ตื่นเต้นและเร้าความสนใจอยู่ตลอดเวลา

2. พงคาวดารจีนมักแทรกเรื่องอภินิหารและเรื่องผิดปกติธรรมชาติของมนุษย์ ทำให้เรื่องสนุก ตื่นเต้น เกินความคาดหมาย

3. ตัวละครแต่ละตัวมีบุคลิกภาพเฉพาะตัวเด่นชัด เป็นแบบอย่างแก่ผู้อ่านได้ เช่น ไคเก็ก ซื่อสัตย์และกตัญญู เจ้าปี่ อ่อนน้อม กวนอู ซื่อสัตย์ พระเจ้าขันอ่อง ปกครองดี เปาบูนจีน ซื่อตรง ยุติธรรม ดังนี้เป็นต้น อนึ่ง พงคาวดารจีนมักมีตัวละครมาก และแต่ละเรื่องมีตัวเอกหลายคน ไม่จำกัดเป็นตัวเอกเฉพาะคนเดียวอย่างตัวละครในนิทานไทย ทำให้ผู้อ่านได้เห็นแบบอย่างที่ดีในด้านต่าง ๆ กันหลายแบบ

4. พงคาวดารจีนสอนความต้องการของผู้อ่านได้กว้างขวางมาก ผู้อ่านที่ชอบความบันเทิงก็จะได้รับสนับสนุนเต็มที่ ผู้อ่านที่ต้องการสาระ ความรู้และความคิด ก็จะได้เนื้อหาสาระที่มีคุณค่าลึกซึ้งและพิสดาร ผู้อ่านที่ต้องการศึกษาขั้นเชิงและทราบในรายละเอียด ก็จะได้ประโยชน์จากการอ่านได้ตอบสนองความต้องการของผู้อ่านมากหลายทาง

อิทธิพลของพงคาวดารจีนที่มีต่อวรรณกรรมสมัยต่อมา

การแปลพงคาวดารจีนในระยะแรก ได้คัดเลือกเรื่องที่สนุกและมีคุณค่ามาก ทำให้เรื่องจีนได้รับความนิยมแพร่หลายอย่างรวดเร็ว และมีอิทธิพลต่อการสร้างวรรณกรรมไทยยุคต่อมาอย่างมากด้วย อิทธิพลสำคัญ เช่น

1. อิทธิพลต่อการสร้างตัวละคร วรรณกรรมไทยยุคหลังสร้างตัวละครสมจริงมากขึ้น ไม่กำหนดให้ตัวเอกเป็นเจ้าแต่อย่างเดียวอีกต่อไป ตัวละครเอกอาจเป็นสามัญชนและมีความสามารถพิเศษเกิดจากการฝึกฝนเล่าเรียน มิใช่เกิดจากบุญญาธิการ เช่น เรื่องพระอภัยมณี ได้อิทธิพลการสร้างตัวละครจากเรื่อง ไซอัน เป็นอันมาก และนิทานคำกลอนยุคหลังนิยม สร้างตัวละครบางลักษณะเลียนแบบจีน เช่น สัตว์ประหลาดเป็นลูกผสมระหว่างสัตว์ชนิดต่าง ๆ เป็นต้น

2. อิทธิพลต่อการสร้างเรื่องอภินิหารและเรื่องผิดปกติธรรมชาติ แต่ก่อนวารกรรมมีเรื่องอภินิหารซ้ำๆ เช่น การเหหะ การหายตัวและการเนรมิตต่างๆ เมื่อได้แบบอย่างจากเรื่องจีนทำให้เกิดแนวทางในการสร้างเรื่องอภินิหารแปลกลใหม่ขึ้น

3. อิทธิพลจากการแสดงโวหารในบทสนทนา วรรณกรรมไทยสมัยรัตนโกสินธ์ตอนดันและสมัยต่อมาให้ความสำคัญต่อบทสนทนามากขึ้นกว่าสมัยก่อน

วรรณกรรมพงคาวดารื่นเป็นวรรณกรรมกลุ่มใหญ่ที่น่าศึกษาเป็นอันมาก และอาจกล่าวได้ว่าเรื่องเปลี่ยนเป็นเรื่องที่มีวิวัฒนาการสืบต่อกันมาเป็นเวลากว่าร้อยปี ได้รับความนิยมไม่เสื่อมคลายแม้จะพ้นสมัยพงคาวดามากถึงสมัยยุทธ์จักรนิยายอย่างปัจจุบันนี้แล้วก็ตาม

ข้อสังเกตเกี่ยวกับวรรณคดีสมัยรัชกาลที่ 1

ช่วงเวลา 28 ปีในสมัยรัชกาลที่ 1 wang วรรณคดีเจริญรุ่งเรืองมาก อาจสรุปเป็นข้อสังเกตได้ดังนี้

1. วรรณกรรมเกือบทุกรื่อง สร้างขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายแน่นอน
2. วรรณกรรมเกือบทุกรื่องเป็นเรื่องขนาดยาว เพราะมุ่งรวมเนื้อเรื่องให้ครบถ้วนตั้งแต่ต้นจนจบเป็นสำคัญ วรรณกรรมสมัยนี้จึงสมบูรณ์ในด้านเนื้อหาและรายละเอียด
3. วรรณกรรมสมัยนี้มีหลายประเภท ประเภทการแต่งมีทั้งร้อยแก้วร้อยกรอง ประเภทเนื้อหา มีทั้งวรรณกรรมที่ให้ความรู้และวรรณกรรมบันเทิง
4. การสร้างสรรค์วรรณกรรมมุ่งหมายให้มีมาตรฐานแท้จริง ได้รวมรวมวรรณกรรมเก่าเป็นพื้นฐานและระดมกำลังผู้รู้ผู้เขียนมาว่างานกัน มีการจัดตั้งเป็นคณะกรรมการผู้เรียนรีบเรียง เช่น เรื่องสามก๊ก เรื่องไช่ชัน เรื่องราช้าวิราชน เป็นต้น
5. กวีสำคัญที่เด่นที่สุดมีเพียงคนเดียว คือเจ้าพระยาพะคลัง (หน) นอกจากนั้นเป็นกวีในราชสำนักซึ่งมีผลงานเป็นของหลวง
6. วรรณกรรมสมัยรัชกาลที่ 1 ไม่มีการเปลี่ยนแปลงแนวการแต่งมากนัก ยังคงลักษณะวรรณกรรมอยุธยาอย่างเห็นได้ชัด
7. การส่งเสริมศิลปะวัฒนธรรมด้านอื่นๆ มีส่วนผลักดันให้วรรณกรรมเจริญขึ้น เช่นการส่งเสริมละครและดนตรี
8. วรรณกรรมสมัยรัชกาลที่ 1 เป็นรากฐานสำคัญยิ่งต่อการเสริมสร้างคุณภาพของวรรณกรรมในสมัยต่อๆ มา

ทดสอบ

จงตอบค้ำความต่อไปนี้

1. ที่กล่าวว่าพระบาทสมเด็จพระปูชนยอดพ้าฯ ทรงส่งเสริมศิลปะวัฒนธรรมตามความจำเป็นสำหรับบ้านเมืองนั้น เป็นความจริงหรือไม่ อ่านไว้
2. จงกล่าวถึงปัจจัยสำคัญที่ทำให้การพัฒนาศิลปะวัฒนธรรมสมัยรัชกาลที่ 1 ประสบความสำเร็จ
3. การรับรู้ผลกระทบสันสกฤตเข้ามาในไทย ต่างจากการรับถ่ายทอดวรรณกรรมจากชาติอื่นอย่างไร และ วรรณกรรมสันสกฤตมีอิทธิพลต่อการสร้างวรรณกรรมไทยอย่างไรบ้าง
4. จงกล่าวถึงอิทธิพลของเรื่องอิเหนาต่อวรรณกรรมและสังคมไทย
5. ค้ำกล่าวที่ว่า พงศาวดารมณฑล “ไม่มีอิทธิพลต่อวรรณกรรมไทยมากนัก” กล่าวโดยอาศัยหลักความจริงในด้านใด
6. จงกล่าวถึงเหตุผลที่มีการเปลี่ยนแปลงคาวสารจีนกันมากในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
7. เหตุใดคนไทยจึงนิยมอ่านเรื่องจีนติดต่อกันมาเป็นเวลานานจนถึงปัจจุบัน
8. จงกล่าวสนับสนุนข้อความที่ว่า เจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นกวีที่มีพื้นฐานความรู้ดี และมีความสนใจในงานประพันธ์ทุกด้าน
9. จงแสดงความคิดเห็นต่อข้อความต่อไปนี้
“วรรณกรรมสมัยรัชกาลที่ 1 ที่เป็นรากฐานความเจริญในสมัยต่อมา”